

Ahnfelts Sånger

Flemming Kofod-Svendsen

pastor emeritus, ph.d., forh. folketingsmedlem og minister

kofodsvendsen@gmail.com

Resumé

Artiklen beskriver, fra hvilke lande de personer kommer, som har digtet de forskellige sange i *Ahnfelts Sånger*. Forfatterne portrætteres, og det beskrives, hvilken kirkelig tradition de forskellige sangforfattere har været en del af, hvor nogle for eksempel har haft en pietistisk, en herrnhutisk eller en metodistisk baggrund. Det nævnes også, hvor mange kvindelige og mandlige forfattere, der var fra de forskellige lande. Lina Sandell er klart stærkest repræsenteret i *Ahnfelts Sånger*.

Keywords

Sverige, Finland, Norge, Danmark, Tyskland, Frankrig/Italien, Storbritannien, USA.

Artiklens formål

Denne artikels formål er at undersøge hvilke personer i forskellige lande, der har digtet sange, der efterfølgende er kommet med i Ahnfeldts Sanger. Det skal også beskrives, hvilken kirkelig sammenhæng sangforfatterne har hørt hjemme i, og hvem der har oversat fra sangens originalsprog til svensk, eventuelt hvilke sprog sangen har været tilgængelig på, inden den indgik i Ahnfeldts Sanger. Endelig skal det nævnes, hvilket af Ahnfeldts sanghæfter sangen er blevet publiceret i. Artiklen er skrevet i stor taknemmelighed over, at jeg fra min tidligste barndom har hørt og senere sunget sange fra Ahnfeldts Sanger, der har været med til at præge og forme min kristendomsforståelse.

Introduktion

Da Ahnfelt (1813-1882; Ahnfelt 1963; Ahnfelt 1884/1966; Laurin 1923; Laurin 1925; Persson 1944; Blomgren 1946; Tønnesen 1953; Lövgren 1966) i 1840'erne kom med i kredsen omkring Rosenius (1816-1868; Moberg & Sandell 1868; Lodin 1933; Lodin 1956; Andersson 2008; Lejon 2016) i Stockholm, blev han hurtigt forsanger ved møderne. På sine prædikenrejser sang han tillige vækkelsessange, mens han spillede på sin 11-strengede guitar. Midt i 1840'erne begyndte Ahnfelt at sætte musik til nogle af de sange, som Rosenius havde publiceret i *Pietisten* (Westin 1929, 622-623; Westin 1949, 178-190; Lenhammar 1981) ikke mindst de sange som Rosenius selv havde skrevet. Ahnfeldts sange blev hurtigt meget populære ved hans forkyndende møder. Ahnfelt blev derfor stadig opfordret til at nedskrive tekst og melodi til de sange, han sang rundt omkring i Sverige. Men det var et meget tidkrævende arbejde. I nr. 11 i *Pietisten* i 1848 trykte Rosenius Ahnfeldts melodi til sangen *Guds barn jag är!* forfattet af Lars Stenbäck (1811-1870) og C.O. Rosenius. Rosenius og Ahnfelt vurderede situationen og var enige om, at der var behov for en række sanghæfter med både tekst og melodi til brug ved det voksende antal forkyndende møder, som ikke alene Rosenius og Ahnfelt, men også andre forkyndere holdt rundt omkring i Sverige. Fra 1849 besøgte Ahnfelt Danmark flere gange om året (Ahnfelt 1884/1966, 5; Kofod-Svendsen 2020, 26; Kaas 2020, 79), og fra 1853 besøgte han Norge regelmæssigt, hvor han tidligt fik kontakt med den poetisk begavede provst Chr. Dick (1815-1882), der kom til at udføre et meget stort arbejde med at oversætte *Ahnfeldts Sanger* til norsk (Ahnfelt 1884/1966, 7-8; Tønnesen 1953, 142; Rudvin 1967, 324). Men hvor skulle man få penge fra til at trykke sang - og melodihæfter? Hjælpen kom fra en uventet side.

Den verdensberømte sangstjerne Jenny Lind (1820-1887) var begyndt at komme i kredsen omkring Rosenius, hvor hun både hørte Rosenius forkynde om synd og nåde og hørte Ahnfelt spille

på sin guitar og synge evangeliet ind i folks hjerter (Riiber 1947, 210). Ahnfelt og Jenny Lind førte mange samtaler både om evangeliet og om sang og musik. Ahnfelt betroede Jenny Lind sin store drøm om at udgive en række hæfter med vækkelsessange og vækkelsesmelodier. Jenny Lind fangede hurtigt Ahnfelts drøm og skænkede ham et betydeligt pengebeløb, så han i 1850 både kunne udgive første teksthæfte til *Ahnfelts Sånger* og første melodihæfte til *Ahnfelts Sånger*. Inden trykningen var Ahnfelt meget interesseret i at få gode råd og kommentarer af Rosenius til teksterne, ligesom Rosenius læste grundig korrektur. Jenny Linds donation var så rundhåndet, at Ahnfelt også havde kapital til at udgive de følgende 11 hæfter med både tekst og melodi. Ahnfelt udtrykte sin dybtfølte taknemmelighed til Jenny Lind ved på titelbladet at skrive "Andeliga Sånger med accompagnement af Pianoforte eller Guitarre, dels komponerade, dels samlade samt Demoiselle Jenny Lind vördsammast tillegnade af Oscar Ahnfelt" (Ahnfelt 1884/1966, titelbladet; Lövgren, 1966, 48b). Allerede salget af det første hæfte gik strygende, så det i løbet af tre år udkom i fire oplag bestående af i alt 8.500 eksemplarer (Laurin 1923, 48-50; Laurin 1925, 56-59; Persson 1944, 39-55; Blomgren 1946, 30-38; Tönnesen 1953, 42-49). I de første fire hæfter var der mellem 9 og 12 sange i hvert hæfte. I de næste hæfter var der 15-20 sange i hvert hæfte, og i de sidste to hæfter var der mellem 20 og 30 i hvert hæfte. Til hvert sanghæfte udgav Ahnfelt samtidig et melodihæfte i chifferskrift. Af melodierne havde Ahnfelt komponeret 51, hvor han ofte var inspireret af de svenske folkemelodier. Til de øvrige sange hentede Ahnfelt melodier fra forskellige komponister som B.H. Crusell; D. Bortinanski; J. Haydn, Andreas Peter Berggreen; P.U. Stenhammar; E.G. Geijer; C.F. Hæffner; Leonard Höijer; G. Wennerberg; A.F. Lindblad; Richard Norén; Layritz; desuden var der engelske og skotske melodier, svenske, finske, sicilianske og danske folkemelodier, samt flere melodier med ukendt komponist. Disse hæfter med de 200 åndelige sange indeholdt 25 sange, der bar Rosenius' navn, hvoraf de 15 var originale sange af Rosenius, mens de sidste 10 dels var oversættelser og dels bearbejdelser, heraf var nogle bearbejdelser så gennemgribende, at der reelt var tale om en ny sang. 106 sange bar Lina Sandells (1832-1903; Storckenfeldt 1906; Riiber 1956; Sundgren og Saue 1980; Nilsson 1985; Valen-Sendstad 1995; Harling 2003; Walter 2013) navn, hvoraf de 91 var originale sange af Lina Sandell, mens de sidste 15 dels var oversættelser og dels bearbejdelser, herunder blandt andet af Hans Adolph Brorson (1694-1764) og Nikolaj Frederik Severin Grundtvig (1783-1872). Men bearbejdelsen af især Grundtvig var så gennemgribende, at der reelt var tale om en ny sang. De øvrige 94 sange var dels ældre svenske vækkelsessange især fra *Mose och Lamsens Wisor* fra 1717, *Sions Sånger* fra 1743 og *Sions Nya Sånger* fra 1778 (Liedgren 1926, 335-498; Selander 2003) dels nye sange forfattet af personer, der var med i nyevangelismen,

og dels vækkelsessange oversat fra Tyskland, Danmark, Finland, Norge, England, Frankrig/Italien og USA. 11 sange kender man ikke forfatternavnet på. Ahnfelt var hele tiden på jagt efter vækkelsessange med et godt indhold. Fandt han en vækkelsessang på engelsk eller tysk eller et andet sprog, bad han normalt Lina Sandell om at oversætte sangen. Lina Sandell udtalte: "När Ahnfelt är i staden, blir här aldrig nogen ro." (Rinman 1932, 27).

Sangforfatterne (forfattere og oversættere) til Ahnfelts Sånger fra de forskellige lande

(Kilderne til de følgende informationer er Rosenius 1842-1868; Ahnfelt 1877a; Ahnfelt 1877b; Ahnfelt 1878; Ahnfelt 1919; Ahnfelt 1966; Ahnfelt 1967; Liedgren 1926; Lövgren 1935.1937.1939; Lövgren 1964; Lövgren 1966; Bolander 1954; Mallings 1971.1972; Elowson 1992; Kjærgaard 2003).

Sverige

Clara Ahnfelt (f. Strömberg, 1819-1898) voksede op i Stockholm, hvor hun som ung kom til tro og fik frelsesvished ved at høre Rosenius prædike over Es 53. Hun blev midsommeren 1844 gift med Oscar Ahnfelt, og 08.10.1851 flyttede de til Karlshamn (Lövgren 1966, 67), hvor hun udøvede en omfattende missionsvirksomhed med søndagsskole, syforening til fordel for sømandsmission og ydre mission. I hjemmet var der også indrettet en "mødesal" (Laurin 1923, 67). Selv om Oscar Ahnfelt var aflønnet af The American and Foreign Christian Union (Westin 1931, 20), fik han ikke nogen høj løn, så Clara Ahnfelt måtte være meget sparsommelig, selv reparere alt tøj m.m., ligesom hun stod med hovedansvaret for hjemmet, når hendes mand hele tiden var på prædikantrejser. Clara Ahnfelt har skrevet en række åndelige sange, hvor otte kom med i *Ahnfelts Sånger*. Det er følgende:

1. *Ack saliga stunder, som Jesus oss ger*. Den sang blev under overskriften *Samlingssång* med seks vers publiceret som nr. 46 i hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* i 1859. Meget tyder på, at Clara Ahnfelt har været inspireret eller afhængig af den tyske sang *O selige Stunden, die Jesus uns schenkt*. Den sang indgår i *Sammlung geistlicher Lieder zum Gebrauch für gläubigen Kinder Gottes, zusammengetragen von verschiedenen Verfassern, Ludwigsburg 1821*. Meget tyder på, at den tyske sang er af herrnhutisk oprindelse (Lövgren 1964, 8). Clara Ahnfelts fokus i denne sang er forsamling i bøn og sang for at høre Guds ord forkyndt. Sangen er en bøn om Helligåndens nærvær, hvor han lader loven vække sjælene og gøre nåden stor.

2. *O, att jag hölle troget Herrens lag*. Den sang blev under overskriften *Bön om Andens frukter* med 18 vers publiceret som nr. 56 i hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* i 1859. Denne sang er en lang bøn om

at bære Åndens frugt, som omtalt i Gal 5,22. Clara Ahnfelt beskriver, hvordan Gud er hendes ven og far; Jesus er hendes frelser, og hun er ren i Kristi blod. Men der mangler meget i vandringer i den sande helliggørelse. Hun har i troen på Kristus fået en ny lyst til at gøre det gode, men erfarer stadig, at kødet har sin vilje og styrke. Det munder ud i bønner om, at Jesus må være hendes helliggørelse og samtidig give hende mere af sin kraft og skrive sin lov i hendes hjerte. Forfatteren beder så om en tro, der hviler på ordet om Guds nåde, om kærlighed, glæde og fred. Hun beder også om tålmodighed og mildhed. Hun ser samtidig mere og mere af hjertets ondskab og må da bede om syndernes forladelse endog for sin helliggørelse. Hun vender så tilbage til fundamentet: Hun er et Guds barn, der har hele sin retfærdighed og hellighed i Kristus. Med det udgangspunkt beder hun om at kunne leve helt for Jesus og have al sin kraft i ham.

Dette er en læresang, hvor Clara Ahnfelt i sin sang beskriver, hvad Rosenius har gennemgået i flere artikler i *Pietisten*.

3. *Nu är min tråldom slut, Jesus är min!* Den sang blev under overskriften *Jesus är min* med syv vers publiceret som nr. 67 i hæfte 6 i *Ahnfelts Sånger* i 1861. Måske har Clara Ahnfelt til denne sang været inspireret af en sang af den engelske sangforfatter Jane Catherine Lundie-Bonar (1821-1884) gift med dr.theol. Horatius Bonar. Det er en sang, hvor Clara Ahnfelt i en nærmest jublende tone forkynder, hvordan man frelses af nåde, fordi Jesus har gjort alt, hvad der er nødvendigt til et menneskes frelse.

4. *Forgäves ropar den redan dömda.* Den sang blev under overskriften *Det eviga svalget* med seks vers publiceret som nr. 82 i hæfte 7 i *Ahnfelts Sånger* i 1863. Ud fra temaet *Det eviga svalget*, Luk 16,19-31 skildrede Clara Ahnfelt i de tre første vers den evige fortabelse med dens alvor og gru. I de sidste tre vers forkynder hun Jesu frelserkærlighed og kald til hver enkelt med en opfordring til at følge kaldet.

5. *Vi hava i himlen en överstepräst.* Den sang blev under overskriften *Vår överstepräst* med otte vers publiceret som nr. 128 i hæfte 9 i *Ahnfelts Sånger* i 1868. Dette er en læresalme, hvor Clara Ahnfelt, ligesom Rosenius gør i flere artikler i *Pietisten*, udfolder, hvordan Jesus er blevet vor ypperstepræst, der stedfortrædende for os har sonet Guds vrede, har opfyldt alle lovens krav og ofret sig selv, så ethvert menneske på grund af hans gerning har en fri og åben adgang til Gud. Clara Ahnfelt afslutter sin sang med at proklamere, at vi har en fuldkommen ypperstepræst, der netop passer til syndere. Og så lyder Clara Ahnfelts spørgsmål: Kan han da ej passe for dig?

6. *Farväl, kära vänner! Det måste dock ske. Att nu vi ej längre varandra få se.* Den sang blev under overskriften *Guds barns farväl* med fem vers publiceret som nr. 155 i hæfte 10 i *Ahnfelts*

Sånger i 1872. Denne sang er en stærk forkyndelse af, at hvis vi lever i fællesskab med ham, der har givet os riget og barneretten, vil vi aldrig opleve et definitivt farvel. Tværtimod skal vi mødes hos vor himmelske far sammen med alle hans børn.

Carl Gustav Cassel (1783-1866) student fra Åbo, jur.cand., 1818 överdirektör vid lant- och sjö tullverket, senere lagmand over Västmanland og Dalarna.

1. *Vik ej ur mitt hjärta*. Denne dybt personlige og selvransagende sang om den åndelige fattigdom er ofte blevet tilskrevet Rosenius, men da Rosenius i *Pietisten* nr. 5/1843 publicerede sangen *Wik ej ur mitt hjerta* med 14 vers, meddelte han, at den var indsendt. Det ville Rosenius ikke have skrevet om sin egen tekst i sit eget blad. Nærlæsning af teksten i *Pietisten* afslører flere formuleringer, som man vanskeligt kan forestille sig, at Rosenius har skrevet. Flere har peget på C.G. Cassel som den oprindelige forfatter. I et brev 18.05.1849 til den finske åndelige leder Fredrik Gabriel Hedberg (1811-1892; Wennerström 1896; Hildén och Fredriksson 1931; Schmidt 1948) beskrev Cassel sin åndelige udvikling, hvis hovedbudskab var, at han i en periode på ca. 25 år havde været et søgende menneske, hvor han blandt havde studeret mystiske og teosofiske skrifter, indtil han ved læsning af Bibelen og Luther havde fået fred i troen på Guds uforskyldte nåde i Kristus (Newman 1931, 132-134). Den sang, som Rosenius publicerede i *Pietisten*, passer med Cassels beskrivelse af sin åndelige søgen og udvikling og hans åndelige situation på det tidspunkt, hvor han langsomt begyndte at forstå og tilegne sig evangeliets indhold. Dernæst skal man nærlæse *Wik ej ur mitt hjerta*, *Bittert ljufwa smärta* publiceret i *Pietisten* 1843 med teksten *Vik ej ur mitt hjärta Hälsosamma smärta* under overskriften *Andens fattigdom* i sang nr. 2 med 16 vers i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850. Da springer det i øjnene, at teksten i *Ahnfelts Sånger* har en anden åndelig klarhed og dybde, end sangen havde i *Pietisten* 1843. Det bør også noteres, at vers 2 *Vandringsman på jorden* og vers 7 *Att i trone salig* i teksten i *Ahnfelts Sånger* mangler i originalteksten i *Pietisten*. Det er altså bearbejderens tillæg.

På Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens (EFS) hovedkontor i Uppsala findes i deres arkiv Rosenius' private udgave af *Pietisten* 1842-1848, signeret af Rosenius Stockholm 22.12.1848. I denne første udgave af *Pietisten* har Rosenius med sin håndskrift skrevet forskellige kommentarer og rettelsesforslag i marginen til flere artikler i *Pietisten*. Over sangen *Wik ej ur mitt hjerta* har Rosenius skrevet "den senare redigerade sången". Den formulering kunne tyde på, at det er Rosenius, som har redigeret den oprindelige sang. Havde en anden person redigeret sangen, inden den kom i *Ahnfelts Sånger*, ville Rosenius givetvis have nævnt personens navn. En sådan

redaktionel bearbejdelse kan være årsagen til, at Bernhard Wadström (1831-1918), der var med til at oprette EFS i 1856 og ansat i bevægelsen en årrække, angav Rosenius som forfatter til sangen *Wik ej ur mitt hjerta*, da han i 1859 udgav sangbogen *Andeliga Sånger*. Det er Wadströms oplysninger, der er baggrunden for, at Rosenius betegnes som sangens forfatter i en række ældre sangbøger. I nyere sangbøger i Sverige og Danmark formodes C.G. Cassel at være forfatter til sangens originale tekst, der så er blevet bearbejdet af Rosenius. Sangen er typisk for Rosenius, når han advarer imod faren ved selvretfærdighed og henviser til nåden i Kristus, som fundamentet for en kristens fred, håb og glæde. Denne sang er måske Rosenius' stærkeste advarsel mod selvretfærdighed, hvor han bruger flere velvalgte billeder for at vise, hvordan en kristen let kan falde for den fristelse at regne sig for bedre og mere from end andre og dermed ende som farisæer. Men Rosenius anviser også den rette bibelske udvej, som er at lade sig tugte og oplyse af Helligånden, både når han afslører synd og selvtilfredshed og peger hen på nåden i Kristus. Også i denne sang understreger Rosenius, at en kristen ved trosforeningen med Kristus er 100% ren og retfærdig og på enhver måde er Gud velbehagelig i Kristus.

2. *Uppstånden är Kristus! Gudomliga liv! För oss du nu dödade döden*. I *Pietisten* nr. 11 i 1849 publicerede Rosenius under overskriften *Vår utkorelse och salighet i Christo* sangen *Djupt föll det i synd och i otalig nöd* med 34 vers. Han oplyste, at dette digt var et bearbejdet uddrag af et længere digt, der var forfattet af "en Statens tjensteman i Stockholm under Juli månad detta år". Digtet omhandler hele frelseshistorien fra faldet i Adam til den evige frelse hos Gud. Der er enighed om, at Cassel er forfatteren. I hæfte 4 i *Ahnfelts Sånger* 1855 består under overskriften *Allt i allom Kristus* nr. 38 med 22 vers af v. 13-34 fra ovennævnte digt. Ved at Ahnfelt disponerede udvælgelsen af vers, så han lod sangen begynde med Jesu sejrige opstandelse, kommer sangens beskrivelse af livet med Jesus til at stå under opstandelsens fortegn, indtil den troende oplever den evige salighed hjemme hos Gud.

3. *På Herrans ord war trygg*. I *Pietisten* nr. 1 i 1863 publicerede Rosenius sangen *På Herrans ord war trygg. Mot allt ditt tycke* med 12 vers. Der er enighed om, at Cassel er forfatteren. Sangen kom under overskriften *Den aldrig utlärdas konsten* som nr. 94 med alle 12 vers med i hæfte 7 i *Ahnfelts Sånger* 1863. Cassel forkynnder i denne sang den tryghed, der er ved at hvile i Guds ord og Guds nåde i Kristus.

Catharina Elisabeth (Betty) Ehrenborg-Posse, f. Ehrenborg (1818-1880) på godset Råbäck i Västergötland ved Kinnekulle. Hendes mor var en litterær begavelse, og hendes far var

landshøvding, men døde da hun var fem år. Allerede som barn skrev hun digte. I 1856 giftede hun sig med friherre J.A. Posse, der udgav bladet *Wäktaren*. Ehrenborg-Posse var en af initiativtagerne til at skabe en svensk søndagsskolebevægelse blandt andet ved at oversætte engelske børnesange, der udkom under titlen *Andeliga sånger för barn*.

Hun har fra engelsk oversat fire sange, der som nr. 31.35.36.57 kom med i hæfte 3.4.5 i *Ahnfelts Sånger* 1853.1855.1859.

Haquin Enroth (1722-1774) blev ordineret i 1747 og blev efter flere kortere præsteembeder fastansat præst i Kungs-Barkarö. Enroth oversatte og udgav andagtslitteratur som biskop Eric Pontoppidans *Härliga Tros-Spegel*. Han digtede i 1768 sangen *Visste naturen, att världarnas Herre*, som han udgav i *Brinnande Böne-Offert eller Gudelige Böner*. Sangen kom med otte vers og noget bearbejdet under overskriften *Jultankar* med som nr. 124 i hæfte 9 i *Ahnfelts Sånger* 1868. Sangen er en stærk forkyndelse af inkarnationen hemmelighed og herlighed.

Abraham Falk (1727-1776) blev født i Jönköping, student i Lund, men studerede teologi i Uppsala, hvor han tilhørte kredsen omkring retorik professoren Magnus Brynolf Malmstedt (1724-1798), som digtede flere markant herrnhutiske sange. Falk blev ordineret i 1756 og sognepræst i Sandseryd, Växjö stift fra 1770 til sin død. Han har fire sange med i *Sions Nya Sånger* fra 1778, blandt andet *Werlden i Jesu rättfärdig är worden* med tre vers. Da P.H. Syrén i 1826 publicerede sangen i sin *Christelig Sång-Bok* havde den som åbningsvers *Öppet står Jesu förbarmande hjärta*. Det er uvist, hvem der er forfatteren. Syrén? Malmstedt? eller en tredje? Sangen kom under overskriften *Allt är redo* med åbningsverset og dermed med fire vers som nr. 14 med i hæfte 2 i *Ahnfelts Sånger* 1851.

Abela Maria Gullbransson (1775-1822) virkede i Varberg og Göteborg, hvor hun udøvede en stor åndelig indflydelse gennem de mange sjælesørgeriske breve, hun skrev. Rosenius publicerede under overskriften *Det litet försökta nådabarnets bönesuckar* sangen *Jag arma barn, som litet har erfarit* med 20 vers i *Pietisten* nr. 10 i 1845. I en fodnote til overskriften skrev Rosenius, at sangen var forfattet af fru A.M. Gullbransson, men at sangen blev bragt med ubetydelige ændringer og et tillæg på nogle vers. Det kan vanskeligt læses anderledes, end at Rosenius dels har foretaget det, han kalder ubetydelige tekstændringer, samt digtet nogle vers til Gulbranssons sang. Sangforfatterens fulde navn var Abela Maria Berglund-Gullbransson. Hendes sang blev først publiceret i hendes

Uppbyggliga sånger, udgivet i Göteborg 1823. 11 af de 20 vers, der var publiceret i *Pietisten*, kom under overskriften *Guds barns bönesuckar* med som nr. 6 i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850.

Sangen *Nåden, nåden – den är fri* står som nr. 112 under overskriften *Nåden är fri* i hæfte 8 i *Ahnfelts Sånger* 1864. Ifølge BV's Sangbok 1937 nr. 229 og Ahnfelt 1967 nr. 112 er Jonas Hellmann (1697-1741) forfatteren. Som ung præst var Hellman pastorsadjunkt hos sognepræst Eric Tolstadius (1693-1759), der var pietisternes leder i Stockholm. Da blev Hellman præget af pietismen, som han dog senere kritiserede og tilsluttede sig herrnhutismen og budskabet om "Frälsarens blodige förtjänst och rättfärdighet." Det var især Zinzendorfs berømte "Berlinische Reden" fra 1738, der gav Hellman hans nye overbevisning, som han gav udtryk for i nogle sange, hvoraf seks blev optaget i *Sions Sånger*, der udkom to år efter hans død. Men ifølge BV's sangbog *Lova Herren* 1988 nr. 355 havde Lars Thorstensson Nyberg (1720-1792) i 1748 digtet sangen *Nåden, nåden – den är fri*. Nyberg blev født i Fröjered i Västergötland, ordineret i 1742, emigrerede senere til USA, hvor han gjorde præstetjeneste i lutherske menigheder. Han blev mere og mere tiltrukket af herrnhutismen. Det fik til følge, at han forlod sin præstetjeneste i USA og af Zinzendorf blev beskikket til at være præst for Brødremenigheden i London. I 1776 vendte Nyberg tilbage til Sverige og tog da afstand fra herrnhutismen og blev sognepræst i Flo i Västergötland. ELM's sangbog *Evangelisk Luthersk Sangbog* fra 1965 følger BV's sangbog fra 1937, at Hellman er forfatteren. Men ELM's sangbog *Syng for Herren* fra 2001 følger BV's sangbog fra 1988, at Nyberg er forfatteren. Jeg har ikke adgang til kilder til at kunne afgøre, om Hellman eller Nyberg er sangens forfatter. Men i alle tilfælde slutter sangens første vers med ordene *Märk blott, att vid nådatronen är ej fråga om personen*.

Frans Oskar Emil Kock (1828-1901) blev ordineret 1851, var fængsels- og sygehuspræst, inden han blev sognepræst i Ängelholm og i 1889 provst i Bjäre. I H.B. Hammars biografi om Emil Koch (Hammar 1909) findes en sangtekst, som minder om sangen *Jag behöver dig, o Jesu, ty i mig bor intet godt*, der under overskriften *Mitt första och sista behov* står med otte vers i hæfte 6 som nr. 64 i *Ahnfelts Sånger* 1861, og som anses for forfattet af Kock.

Jöns Nilsson Kullman (1815-1895) var i sin ungdom en populær musiker og sanger ved diverse fester. Han uddannede sig til lærer og klokker og fik stilling i Brösarp. I begyndelsen af 1850'erne blev han omvendt og vidnede med stor frimodighed om sin nye Herre og Mester. Hans vidnesbyrd

vakte modvilje, og han blev afskediget fra sin stilling. Som ung musiker og sanger havde han en favoritmelodi, som han efter afskedigelsen ville digte en sang på med kristent indhold, som også beskrev det sted, han måtte forlade. Sangen blev i 1862 publiceret i P.A. Ohlssons *Harpotoner* med opfordringen: "Kom, sätt dig neder och hör på sången". Da Ahnfelt lærte sangen at kende, bad han Charlotte af Tibell om at bearbejde den til *Ahnfelts Sånger*, hvor han i hæfte 8 i 1864 under overskriften *Ett väckelseord* publicerede *O du, som ännu i synden drömmer* som nr. 102 med seks vers.

Gustaf Gustafsson Lewenhaupt (1791-1873) blev uddannet som officer og deltog som ung i flere krige blandt andet mod Norge. I 1840'erne blev han grebet af nyevangelismen. Han flyttede i 1851 til familiegodset Karlsund uden for Västerås, som han åbnede som tilhørssted for den åndelige vækkelse i området. Lewenhaupt skrev åndelige sange og komponerede også melodier. Han digtede ud fra Joh Åb 7,9-17 allehelgen hymnen *Vem är den stora skaran där*, som blev publiceret i tidsskriftet *Söndagen* nr. 45/1855 redigeret af J.M. Lindblad. Hymnen blev med ni vers under overskriften *Den vitklädda skaran* optaget i hæfte 9 i *Ahnfelts Sånger* 1868 som nr. 136. Når man kender Brorsons *Den store hvide flok vi se*, som også er digtet inspireret af Joh Åb 7,9-17, udgivet i 1765, nr. 571 i *Den Danske Salmebog* fra 2002, må man tænke, om ikke Lewenhaupt har kendt og været inspireret af Brorsons *Den store hvide flok vi se*. I den udgave af *Ahnfelts Sånger*, jeg er opvokset med, står Brorson som forfatteren.

Carl Mauritz Lilliehöök (1691-1760) nedstammede fra en gammel adelsslægt og blev uddannet løjtnant inden for marinen. Da han sluttede sin militære karriere, overtog han familiegodset Fräkentorp i Södermanland, hvorfra han havde tætte forbindelser med de hernehutiske kredse i Stockholm og Uppsala. Han var også aktiv i Rigsdagen med sociale og undervisningsmæssige spørgsmål og formidling af bøger til de brede befolkningslag, ligesom han stillede forslag om "en societet för modersmålets vård", der var en foregribelse af Svenska Akademien i 1786. I *Sions Sånger* var han repræsenteret med flere sange, og i udgaven fra 1747 stod julesangen *Ett barn är oss fött, och en Son är oss given* som nr. 58 med 21 vers. Den kom i forkortet og bearbejdet udgave under overskriften *Julsång* med i hæfte 8 i *Ahnfelts Sånger* 1864 som nr. 107 med otte vers.

Johan Michael Lindblad (1817-1893) blev præst i Svenska Kyrkan 1840 og provst i 1870 i Öved, Skåne. Som ung fik han embede i Stockholm og kom i kontakt med Rosenius, som han blev

åndeligt præget af for hele livet. Lindblad udgav både prædikensamlinger og åndelige sange, hvor han blandt andet oversatte salmer af Brorson (Jævnfør Selander 1973, 59-65). Han digtede *Här kommer en främling från fjärran ort*, inspireret af Joh. Åb. 3,20. Rosenius publicerede sangen med syv vers i *Pietisten* nr. 9 i 1844 under overskriften *Låt upp, låt upp!* med fuldt citat af Joh Åb 3,20 og med bemærkningen: "Insändt". Sangen blev under overskriften *Låt upp, låt upp!* bragt med otte vers som åbningssang i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850. Det nye ekstra vers understregede Jesus som forsoneren, så forsoningen kom til at stå stærkere i hele sangen i *Ahnfelts Sånger*. Det vides ikke, hvem der digtede det nye vers.

Carl Magnus Montin (1721-1798), sognepræst og senere provst i Bollebygd, digtede i 1753 vers 1.2.4 i den kendte sang *På nåden i Guds hjärta*. Teologisk stod han herrnhutismen nær og forfattede flere herrnhutisk farvede sange. Han tilhørte kredsen omkring retorik professoren Magnus Brynolf Malmstedt i Uppsala, der var nært forbundet med den herrnhutiske vækkelse og var forfatter til en række herrnhutisk prægede åndelige sange. Rosenius bearbejdede Montins tre vers, tilføjede fem vers og publicerede de otte vers i *Pietisten* nr. 8 i 1844. I 2. vers, der begynder "På nåden i mitt hjärta" havde Rosenius til ordet nåden en fodnote, hvor han skrev, at han forstod nåden, som nådens virkninger, som anger, sønderknuselse, bøn, forbedring, tro og kærlighed. Syv af salmens otte vers kom under overskriften *Trons grundval* med som nr. 28 i hæfte 3 i *Ahnfelts Sånger* udgivet i 1853. Vers 3 i *Pietisten* var nærmest en gentagelse af vers 2 og kom derfor ikke med i *Ahnfelts Sånger*. Sangen beskriver i et nærværende og eksistentielt sprog usikkerheden ved at lægge egne følelser og erfaringer til grund for sin frelse og peger i stedet på det sikre fundament, der er lagt i Jesu død og opstandelse, som man i dåben har fået del i. Sangen får sin egen styrke ved den sjælesørgeriske måde, hvor den næsten bogstaveligt tager læseren ved hånden og viser vedkommende, hvordan følelser kan skifte, og tro kan være anfægtet, men Guds nåde i Kristus er det sikre og faste fundament, der bærer, når alt andet synes at vakle.

Gustaf Palmquist (1812-1867) er født i Solberga, Småland. Han uddannede sig til skolelærer og kantor, emigrerede til USA, hvor han sluttede sig til baptisterne og blev baptistpræst i Chacago. Da Palmquist i 1857 vendte tilbage til Sverige, blev han en af pionererne i den unge svenske baptistbevægelse, hvor han blev leder af deres prædikantuddannelse. Sammen med sin bror Per Palmquist udarbejdede han baptisternes første sangbog *Pilgrims-Sånger*, og under medvirken af Lina Sandell og Betty Ehrenborg-Posse udgav han *Andeliga sånger för barn*.

Det fremgår af *Pilgrims-Sånger* 1859, at Palmquist er forfatter til *Jeg har en vän, så huld, så mild, så tålig*, som Rosenius efterfølgende har bearbejdet, inden han publicerede den med syv vers i *Pietisten* nr. 5 i 1851 (Lövgren 1964, 517; Selander 1980, 185). Alle sangens syv vers kom under overskriften *Jeg har en vän* med i hæfte 3 i *Ahnfelts Sånger* 1853.

Sangen er formet som forfatterens personlige bekendelse og begynder med at betegne Jesus som den bedste ven. Han er blevet min broder, som elsker mere inderligt end en moder kan elske sit barn. Han har forløst mig fra forbandelse, synd og død. Det har han gjort ved at knuse slangen det vil sige Djævelens hoved. Dernæst skildrer forfatteren, hvordan han af bitter erfaring i sit eget liv kender følgerne af Adams syndefald. Men det skyldbrev, som forfatteren klart erkender som sit personlige ansvar, har Jesus taget med sig op på korset og indfriet stedfortrædende. Derfor er forfatteren frikøbt. Han kan ikke rammes af nogen dom, fordi hans forløser er Herren Kristus, der nu sidder ved faderens højre hånd som forfatterens personlige retfærdighed. På den baggrund er der grund til at udtrykke et halleluja og i sin sang lovprise og ære Jesus Kristus, til man i himlen fuldtonende skal lovprise ham.

Carl Olof Rosenius (1816-1868) er med sit navn knyttet til 25 sange i *Ahnfelts Sånger*. En række sange har han digtet fra begyndelse til slut. De er originale sange. Andre har han oversat og bearbejdet og også tildigtet nogle vers. Som eksempel kan nævnes Hans Agerbæks salme med seks vers *Uforsagt, vær på vagt! Jesus haver det alt fuldbragt*. Rosenius har oversat og bearbejdet Agerbæks seks vers og digtet to nye vers. Denne sang med otte vers *Våga dig Dristelig Tro, at Jesus gjort alt för dig* publicerede han i *Pietisten* nr. 12 i 1854. Da sangen i 1855 som nr. 42 kom med i *Ahnfelts Sånger* hæfte 4, havde Rosenius digtet yderligere to vers, så sangen nu havde ti vers. I sangens endelige form betegnes den som oversat og bearbejdet af Rosenius, der dermed har ansvaret for sangens endelige form, som den er kendt under. I denne artikel har jeg valgt at disponere stoffet sådan, at enhver sang bliver præsenteret under originalforfatterens navn og land. Et andet eksempel er sangen *Var jag går i skogar, berg och dalar*. Her mener flere hymnologer, at Rosenius har digtet v. 1-2, men så lånt v. 3-5 fra en herrnhutisk *Samling Af Äldre och Nyare Andelig Sånger och Werser* fra 1806. Ingen hymnolog har på overbevisende måde påvist, hvem der er forfatteren til de lånte vers fra 1806. Jeg har valgt med ovenstående bemærkninger at betegne denne sang som en original sang af Rosenius, eftersom jeg ikke kender navnet på nogen originalforfatter, men jeg kender nogle tekster, der menes at have været til stor inspiration for Rosenius. Dernæst er der tre sange i *Ahnfelts Sånger*, som den rosenianske tradition har betegnet

som originale sange af Rosenius, men hvor hymnologer i dag er usikre på, om Rosenius også er den egentlige forfatter. Det særlige ved to af de tre sange er, at de aldrig har været publiceret i *Pietisten*. Som man forhåbentlig forstår, er opstillingen af kriterier afgørende for, hvor mange sange med Rosenius' navn tilknyttet, der er henholdsvis originale sange af Rosenius og hvor mange, der er oversættelser og bearbejdelser. Idet jeg regner de to sange, der ikke er publiceret i *Pietisten*, for digtet af Rosenius, er min konklusion, at Rosenius har 15 originale sange i *Ahnfelts Sånger* og ti sange, der er oversættelser og bearbejdelser. De ti oversættelser og bearbejdelser er beskrevet under sangens første forfatter. Rosenius publicerede aldrig en salme af Luther eller salmer fra den klassisk lutherske tid i *Pietisten*, selv om Rosenius i sine bibeludlæggende artikler gang på gang inddrog Luther (Kofod-Svendsen 2016).

1. Rosenius publicerede under overskriften *Hemlängtan* sangen *Jag vet ett land av idel ljus* med seks vers i *Pietisten* nr. 12 i 1846. I en fodnote til sanglinjen i sidste vers "Och evigt bliva där han är" henviste Rosenius til Joh 17, 24. Sangen blev under overskriften *Hemlängtan* publiceret som nr. 21 i hæfte 2 i *Ahnfelts Sånger* i 1851 med en engelsk melodi. I sangen skildrer Rosenius den himmelske salighed, som er de kristnes egentlige hjem. Samtidig betoner han, at det alene er på grund af Guds nåde og kærlighed og Lammet, der på korset har løskøbt alle mennesker ved at give sit liv, at ethvert menneske kan indgå i det gode faderhus i tillid til Jesu frelsergerning. Sangen er i skildringen af en kristens egentlige hjem præget af en pietistisk tone og sprogdragt. En sammenligning af Rosenius' tekst med Isaac Watts' (1674-1748) berømte sang "There is a land of pure delight", viser en lighed så slående, at man ikke er i tvivl om, hvor Rosenius' inspirationskilde er til den sang, han publicerede i *Pietisten*. Dog havde Rosenius fundet Watts' sang i en version, hvor et omkvæd var blevet tillagt, som ikke findes i Watts' originale tekst. Dette karakteristiske omkvæd præger Rosenius' sang (Bolander 1954, 120-121; Selander 1973, 50). Denne sang blev i Danmark sunget ved stiftelsen af *Foreningen for den indre Mission* den 17. september 1853 (Blauenfeldt 1912, 11).

2. Rosenius publicerede under overskriften *Ändå* eller *Känna och tro* sangen *Väl mig, nu till borgen jag hunnit* med 13 vers i *Pietisten* nr. 1 i 1847. Når vore følelser skifter, og troen synes svag, da holder Kristus, i ham er jeg retfærdig, trods uværdig i mig selv. Sangen er sikkert skrevet til opmuntring for dem, der ikke føler, at de magter at leve et ret kristenliv. Til mennesker i den kamp

peger Rosenius på Guds nåde i Kristus. Under overskriften *Ändå* blev sangen som nr. 9 med 12 vers publiceret i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850.

3. Rosenius publicerede under overskriften *Till "Herrans elända"*. Es. 49,13-16 sangen *Ängsliga hjärta, upp ur din dvala!* med otte vers i *Pietisten* nr. 3 i 1847. I fodnoter til forskellige vers henviste Rosenius til Sl 18,3; Sl 91,2; 2 Kor 5,7. Man forstår nok bedst ordene i overskriften fra Es 49,13-16 som den inspiration, der satte Rosenius i gang med at skrive denne sang. Rosenius vil nå de mennesker, der føler sig i samme situation, som omtales i Es 49,14: "Herren har svigtet mig, Herren har glemt mig!" Disse mennesker bliver trøstet med ordene i Es 49,15-16.

Rosenius begyndte sangen med at opfordre den, der vil høre Kristus til, med ordene "upp ur din dvala!" til at se op fra det, der måtte pine ham og gøre ham mismodig og i stedet rette blikket mod sin frelsers nåde, venskab og fællesskab. Jesus lever nemlig fortsat med sin frelserkærlighed. Den tanke udbyggede Rosenius ved at understrege, at i Frelseren er et menneske både ren og retfærdig og himmelen værdig. Rosenius medgiver så i sin følgende fremstilling, at selv om en kristen ikke kan føle og se sin rigdom, så ejer han i Kristus hele Kristi frelsergerning udført på korset, som Kristus i dåben har givet den enkelte og dermed rensat vedkommende. Dette sætter Rosenius trumf på ved at forkynde, at den Kristus, som har gjort alt til menneskets frelse, fortsat både bærer og bevarer det troende menneske med den samme frelserkærlighed. Rosenius præciserer, at også når man føler sig plaget af synden, ejer man dog en evig retfærdighed. At syndige mennesker er helt rene over for Gud, kan de alene takke det Guds lam for, som har båret og borttaget deres synder. Dette underbyggede Rosenius ved at give en personlig forkyndelse af treenigheden: Gud er det troende menneskes trofaste far, hans Søn er den troendes bror, og Helligånden er den troendes vejleder.

Til sidst udfoldede Rosenius i sangen med lidt forskellige billeder det dobbelte ved en kristens liv. På den ene side erkender og bekender man sine synder, svagheder og mangler og kan føle sig i en stor fare. På den anden side er virkeligheden, at man i Kristus ejer Guds nåde og bor i Guds borg, det vil sige lever under Guds beskyttelse. Netop rigdommen i Kristus er det Rosenius' hovedanliggende at formidle og forkynde i denne sang, der er blevet betegnet som Rosenius' mest rosenianske sang. Alle sangens otte vers kom under overskriften *Trösteord till Herrens elända* med som nr. 8 i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850.

4. Rosenius publicerede under overskriften *Den gode Herden* sangen *Var jag går, i skogar, berg och dalar* med fem vers i *Pietisten* nr. 6 i 1847. Her og også andre steder betegner Rosenius forholdet mellem det troende menneske og Gud med ordet venskab. Rosenius' afhængighed af herrnhutismen fremgår som tidligere nævnt blandt andet af, at Rosenius til denne sangs vers 3-5 har lånt og bearbejdet en tekst fra den herrnhutiske *Samling Af Äldre och Nyare Andeliga Sånger och Werser* fra 1806 (Lövgren 1964, 572). Sangens fem vers kom med som nr. 130 i hæfte 9 i *Ahnfelts Sånger* 1868 under overskriften *Den gode herden*.

Rosenius har skrevet denne sang i en subjektiv stil ved at bruge det bibelske hyrdebillede. Den enkelte kristne lever sit liv i følgeskab med den gode hyrde, der gik i døden for ham, men som nu lever. Den gode hyrde er den kristnes gode ven. Ganske vist er den gode hyrde usynlig, men ikke desto mindre taler han til den enkelte; det kan være advarende ord eller trøstende ord. Den gode hyrde kan forsvinde af syne, men vender så tilbage igen. Rosenius nævner Jesu omsorg over for den tvivlende Thomas, som et eksempel på, hvordan den gode hyrde kan henvende sig til et tvivlende menneske. Sangens sidste del er formet som en bøn til den gode hyrde om at følge og lede den enkelte kristne, så han når saligheden hjemme hos Gud.

5. Rosenius publicerede under overskriften *Den stora Jul-gåvan* sangen *Nu evigt väl, nu evigt väl!* med ni vers i *Pietisten* nr. 12 i 1847. I en fodnote angav Rosenius, at sangen ud over på melodien: *Nu är jag glad och hjertligt nöjd*, også kunne synges på nr. 395 i *Syréns Sånger* og på nr. 23 og 64 i *Rutströms*. Med overskriften *Den stora Jul-gåvan* fremtræder sangen som en julesang, der også omtaler inkarnationen som et stort glædeemne, men sangens omdrejningspunkt er en udfoldelse af "försoningsgåtan stor". Denne sang er et godt eksempel på, hvordan man ofte i roseniansk tradition ikke kan "nøjes" med at forkynde julens store under, at Gud blev menneske, men først får udfoldet inkarnationen, når man har forkyndt, at det lille barn i krybben døde stedfortrædende på Golgata kors og opstod sejrrig påskemorgen. Da sangen kom med i hæfte 4 i *Ahnfelts Sånger* 1855 som nr. 41 med syv vers, fik den ikke overskriften *Den stora Jul-gåvan*, men derimod *Den stora gåvan*.

6. Rosenius publicerede under overskriften *Det är nog* sangen *Allt vad oss Adam i fallet ådragit* med seks vers i *Pietisten* nr. 5 i 1848. Alle sangens seks vers kom som nr. 40 under overskriften *Det är nog* med i hæfte 4 i *Ahnfelts Sånger* 1855. I denne sang bragte Rosenius en klar tale om faldet i Adam og oprejsningen i Kristus med en stærk opfordring til hver eneste om at tage imod den frelse, som Kristus vandt til alle mennesker på den dag, da han borttog alle verdens synder ved sin død på

korset. Rosenius betonedede, at Jesus umiddelbart før sin død indstiftede nadveren til syndernes forladelse. Dernæst understregede Rosenius, at selv om et menneskes synder er blodrøde, skal de dog blive snehvide, hvis synderen ser hen til Jesu forsonergerning. Rosenius' bøn i salmen var, at Jesus vil vise sig i sin frelserskikkelse, så de sønderknuste må søge og finde deres frelse ved korset. At det enkelte menneske må anse Jesu frelsergerning for fuldt ud tilstrækkelig til frelse. Det er forfærdeligt at forkaste Guds Søn og derved gøre sig selv til en træl.

7. Rosenius publicerede under overskriften *Guds barn i mörker och i ljus* + Es 50,10 sangen *I en djup, oändlig skog* med 28 vers i *Pietisten* nr. 1 i 1849. I denne sang inddrog Rosenius flere naturbilleder i skildringen af både den kristnes kamp mod den iboende synd, egne svigt, Guds tugt, faderomsorg og den uforanderlige nåde i Kristus. Alle 28 vers kom med som nr. 7 i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850 under overskriften *Guds barn i mörker och i ljus*.

8. Rosenius publicerede under overskriften *Vad skedde uti Christi död? Se Guds Lam, som borttager "werldens" synder!* sangen *Som Farao med all sin här i Röda havet dränktes* med fem vers i *Pietisten* nr. 4 i 1849. Intet tyder på, at Rosenius til denne sang har haft et herrnhutisk, pietistisk eller andet forlæg, men at han selv er 100 % forfatter til hver eneste linje. Samtidig er det den af Rosenius' sange, hvor Jesu stedfortrædende frelsergerning kommer klarest frem. Under overskriften *Den stora hemligheten* kom sangen med et ekstra vers, altså seks vers, med i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850 som nr. 15.

9. Rosenius publicerede under overskriften *Allt är väl* sangen *Jag har fått bud; min tid, mitt prov är slut* i *Pietisten* nr. 7 i 1850 med fem vers + sangen *Pris, pris, lov, pris, o Jesu, evigt pris!* med syv vers + stof til læsning mellem de to sange. Begge sange og læseafsnittet kom som nr. 30 under overskriften *Allt är väl* med i hæfte 3 i *Ahnfelts Sånger* 1853. Forbilledet for de to sange er den engelske sang "All's well", der begynder "What's this that steals, that steals upon my frame? Is it death?" (Selander 1973, 51).

Den første sang er formet som et glædesudbrud, hvor forfatteren jubler over at være blevet fri fra sine åndelige kampe. Han er nu fri fra synd og alt, hvad der har tynget ham. Det er han, fordi alt hvad han har kæmpet med, har Jesus taget på sig. Derfor er alt i orden. Det betyder, at der virkelig er grund til at glæde og fryde sig. Den glæde sættes der forskellige ord på.

Derefter følger mere end tre siders vers, der er bestemt til at blive læst. Her skildres, hvordan det gik op for forfatteren, at alt syntes i orden for alle andre, men ikke for ham selv. Han så sin synd og kæmpede med spørgsmålet, om han kunne få Guds nåde. Da stod et klart for ham: Han måtte præstere en virkelig omvendelse og begyndte kampen mod sine synder. Jo mere han prøvede at opfylde lovens bud, jo mere gik det op for ham, at loven ikke giver liv. Men i denne kamp kom det til at stå klart for ham, at alt, hvad loven krævede, havde Jesus opfyldt også for ham på den store forsoningsdag. Nu så han, at han blev frelst af nåde alene. Da kunne han istemme: "Alt er vel."

Dermed følger den anden sang, der ligesom den første er en lovsang, men hvor temaet nu er lov og evangelium. En tak for, at loven har vist forfatteren hans store syndighed, og tillige en tak for, at Jesus virkelig er synderes frelser. Alt er vel, når man har fået del i alt, hvad Jesus har udført til synderes frelse.

10. Rosenius publicerede under overskriften *Guds folks utsigter* sangen *Med Gud och Hans wänskap* med ti vers i *Pietisten* nr. 1 i 1851. Alle vers kom under overskriften *Guds folks utsigter* med i hæfte 2 i *Ahnfelts Sånger* 1851 som nr. 18. Sangen regnes for Rosenius' mest udbredte sang globalt set. Rosenius er nok både med hensyn til form og indhold inspireret af den tyske sang *O selige Stunden, die Jesus uns schenkt*. Den sang indgår i *Sammlung geistlicher Lieder zum Gebrauch für gläubigen Kinder Gottes, susammengetragen von verschiedenen verfassern*, Ludwigsburg 1821. Den er formentlig af herrnhutisk oprindelse (Lövgren 1937, 349; Lövgren 1964, 9.573).

Denne sang er det kristne fællesskabs hymne, hvor Jesus er det altdominerende centrum i det kristne fællesskab. I sangen skildrede Rosenius, hvordan Satan vil prøve at anklage og friste en kristen til frafald i mismod over sin synd og uværdighed over for Gud. Da er det altafgørende for en kristen at have fokus rettet mod Jesu fuldbagte frelsergerning. I fællesskab med Jesus er en kristen altid sejrvinderen og er ren og retfærdig i Guds øjne.

11. Rosenius publicerede under overskriften "*Herren vår rättfärdighet*" sangen *Lof, pris och tack – jag vet ej mer* med ti vers i *Pietisten* nr. 10 i 1851. Ni af sangens ti vers kom med ordene *Nu lov och pris! Jag vet ej mer* med i hæfte 3 i *Ahnfelts Sånger* 1853 som nr. 26 under overskriften *Herren vår rättfärdighet*.

I denne sang forkyndte Rosenius, hvad Jesus har gjort for at frelse syndige mennesker, der er mærket og præget af syndefaldet og har erkendt synden i sit eget liv. Jesus som Guds lam har

stedfortrædende ydet soning for alle menneskers synder på Golgata kors. Selv når mennesket stærkest føler sin synd og ringhed over for Gud, har det i troen på Kristus en fuld retfærdighed. Denne situation udfoldede Rosenius ved at understrege, at også når mennesket føler sig skrøbelig, kold og svag, så har det en talsmand ved Guds ansigt, som fremstiller det svage og syndige som helt dækket af Kristi fortjeneste. Rosenius konkluderede, at det bedste menneske har utallige synder og fortjener i sig selv at blive forkastet af Gud. Men iført Kristi retfærdighed er virkeligheden, at synderen i enhver henseende er fuldkommen i Guds øjne.

00. Rosenius publicerede under overskriften *För det nya året* sangen *O, store Öfwerherde, till Dig vår lofsång går i Pietisten* nr. 1 i 1852. Sangens 11. og sidste vers – *För hedningarnas skara, o Gud, vi bedja dig: Ditt evangelium åt dem förünna!* – er blevet en selvstændig missionssang kendt i mange kredse. Sangen er en stærk bøn til Gud om, at han vil formidle sit frelsende evangelium til verdens mange hedninger. Sangen er også en bøn for de mange, der står i evangeliets tjeneste blandt forskellige folkeslag. Endelig slutter salmen med en bøn om, at missionsindsatsen må medføre, at en stor skare engang skal mødes hos Jesus. Sangen kom ikke med i *Ahnfelts Sånger*.

12. Rosenius publicerede under overskriften *Mitt enda outhärliga* sangen *En "Wän framför andra", min Frälsare* huld med 13 vers i *Pietisten* nr. 3 i 1854.

B. Wadström har om denne sang noteret: "Okänd, till en del av Rosenius" (Lövgren 1964, 573). Sangen kom som nr. 50 under overskriften *En vän framför andra* med alle 13 vers med i hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* 1859.

I sangen skildrede Rosenius Jesus som sin bedste ven, som har betalt hans skyld og til stadighed helbreder, tilgiver og viser tålmodighed over for ham. Derfor blev Jesus stadig mere uundværlig for ham, og han kunne ikke leve uden hans venskab.

I sangen er der flere pietistiske træk. Først fandt han sin bedste ven, søgte han ro i nyttesløse ting i verden. Men disse jordiske glæder forsvandt, da han lærte sin ven at kende som sin salighedsskat. Han kan konstatere, at når de jordiske ting nu er erstattet af glæden ved hans nye ven, må han nok kalde forandringen en "ny fødsel".

Rosenius beskrev, hvordan han var blevet vakt af sin åndelige søvn og var kommet i nød for sin synd, men så erfarede han åndelig udmattelse og død af sine forbedringsforsøg. I den situation fandt han liv og trøst i Kristus, og hans nye ven fyldte hans hjerte og gav ham et liv i nåde og tilgivelse. Samtidig er der en pietistisk tone med understregning af at holde sig adskilt fra den uomvendte

verden og dens verdslige liv. Der lyder ingen opfordring til troskab i kald og stand, som Luther ofte understreger.

13. *Min själ nu lova, prise Herren.* Rosenius formodes at have digtet sangen i 1851, men sangen er ikke publiceret i *Pietisten*, hvad sange af Rosenius normalt er blevet. Sangen blev som nr. 13 publiceret i hæfte 2 i *Ahnfelts Sånger* 1851 under overskriften *Herrens vägar*. Sangen er en lovprisning af Guds faderomsorg. Gud kan tugte hårdt, men bag alt, hvad Gud gør og lader sine børn opleve og erfare, hviler Guds store omsorg for sine børn og hans frelsesmål: den evige salighed hos ham.

14. *Du kan icke tro, ack, men käre, så hör.* Rosenius formodes at have digtet sangen i 1853, men sangen er ikke publiceret i *Pietisten* som normalt. Sangen blev som nr. 24 publiceret i hæfte 3 i *Ahnfelts Sånger* 1853 under overskriften *Du kan icke tro*. Sangen er et godt eksempel på, hvordan Rosenius henvender sig til det menneske, der har vanskeligt ved at tro, at man selv kan blive frelst, selv om andre kan. Rosenius er stærkt optaget af at pege på, hvad Jesus som frelseren har gjort for at frelse syndige og fortabte mennesker, og hvad hans forsonergerning har udvirket hos Gud. På den baggrund opfordrer Rosenius den frelsessøgende til at hvile ved og stole på, hvad Jesus har gjort.

15. *Pris vare Gud, pris vare Gud!* blev med 12 vers under overskriften *Lösepenningen* publiceret i hæfte 8 i *Ahnfelts Sånger* 1864 som nr. 110.

I *Pietisten* nr. 9 i 1842 publicerede Rosenius sangen *Ack ack, jag arme syndare, Hwad jag i synd är fängslad* med 13 vers. Da Rosenius reviderede og forkortede de første ni årgange af *Pietisten* igennem nogle år i 1850'erne, bevarede han sangen *Ack ack, jag arme syndare, Hwad jag i synd är fängslad* med 13 vers. I min private udgave af *Pietisten* er sangen genoptrykt i *Nytt och Gammalt från Nådens Rike*, Första Årgangen 1857, s. 110-112. Sangen fremtræder anonymt både i første og anden udgave af *Pietisten*. Den må derfor være forfattet af Rosenius, eftersom Rosenius ikke satte sit navn under egne artikler og sange, som han publicerede i *Pietisten*. En komparativ læsning af de to sange *Ack ack, jag arme syndare, Hwad jag i synd är fängslad* og *Pris vare Gud, pris vare Gud!* viser klart, at det er samme sang. I sangen i *Ahnfelts Sånger* er der fjernet et vers, og der er foretaget mindre redaktionelle ændringer. Men både i *Pietisten* og i *Ahnfelts Sånger* er sangen digtet ud fra ordene i profeten Zakarias Bog 9,11.

Ifølge BV's sangbog *Lova Herren* har Rosenius (?) digtet sangen i 1864 "trol. efter en äldre, svensk sång". Meget overraskende oplyses ikke i *Lova Herren*, at Rosenius i *Pietisten* 1842 og i den reviderede 2. udgave af *Pietisten* havde publiceret sangen *Ack ack, jag arme syndare, Hwad jag i synd är fångslad*, der bortset fra få redaktionelle ændringer og udeladelse af et vers er identisk med sangen *Pris vare Gud, pris vare Gud!*

Anders Carl Rutström (1721-1772; Rutström 1859; Hydén 1939). I hæfte 6 i *Ahnfelts Sånger* 1861 står som nr. 62 med fem vers sangen *Vem är en sådan Gud som vår?* I den rosenianske tradition ved man ikke rigtigt, hvem der er forfatter til denne sang. Nils Bolander skriver uden at give en egentlig begrundelse, at Rutström er forfatteren (Bolander 1954, 114). Rutström var født i Luleå, student fra Härnösands gymnasium, teol.kand. fra Uppsala Universitet, ordineret i 1745 og komministeradjunkt i Storkyrkan. Han blev teol.dr. i 1856 ved Greifswald Universitet og kyrkoherde 1758 i Hedvig Eleonora församling i Stockholm. Rutström blev i 1748 omvendt til herrnhutismen og samlede i Stockholm store skarer til sin markante og folkelige forkyndelse, ligesom han skrev opbyggelsesbøger i herrnhutisk ånd, digtede åndelige sange og redigerede *Sions Nya Sånger*, der først efter hans død blev trykt i 1778 i København. Lenhammer anførte i sin kirkehistoriske fremstilling, at årsagen til, at *Sions Nya Sånger* var blevet trykt i København, formodentlig havde været, at herrnhutismen i 1770'erne vakte en stærk kritisk opmærksomhed i Sverige (Lenhammar 2000, 251). Sangbogen indeholdt 157 sange og fik hurtigt navnet *Rutströms sånger*, idet de 110 sange skulle være forfattet af Rutström (Pleijel 1935, 486). Sangbogen blev udgivet i mange oplag på forskellige forlag på forskellige tidspunkter og fik stor udbredelse ikke alene i herrnhutiske kredse, men også i den senere nyevangelisme.

Lina Sandell-Berg (1832-1903) er repræsenteret i *Ahnfelts Sånger* med 106 sange, hvor de 91 regnes for at være originale sange, mens 15 anses for at være bearbejdelser og oversættelser. Flere af hendes oversættelser og bearbejdelser er imidlertid reelt nye sange med et ændret indhold i forhold til originalsangen. Da Lina Sandell og hendes sange er de absolut mest kendte sange i *Ahnfelts Sånger*, har jeg besluttet ikke at gennemgå hver enkelt sang, men vil alene skrive noget generelt og overordnet om Lina Sandell som sangdigter.

Lina Sandell begyndte tidligt at digte. Hendes mest kendte sang *Ingen er så tryg i fare som Guds lille børneskare* er oversat til mange sprog og findes i forskellige udgaver. I hendes godkendte *Samlade Sånger* II har sangen fem vers. Hendes første udgave af sangen skrev hun i 1849, da hun

var 17 år gammel. Man kan så følge hendes sproglige bearbejdelser, indtil sangen fik den form, som Lina Sandell ønskede. Lina Sandell opfattede ikke sin digtergave som sin private ejendom, men som en gave Gud havde givet sin menighed. Det var så hendes opgave at forvalte denne gave i tjeneste for menigheden. I og med at Lina Sandell så stærkt betonedes, at hun fik sine sange af Gud, og at der måtte ligge en oplevet sandhed i det hun skrev, har hun på den enkleste måde karakteriseret sin digtning. I sine svar til dem, som bad hende om en sang, understregede hun altid: "Hvis jeg får noget – hvis Gud giver mig noget". I stille nattetimer, når søvnen ikke ville indfinde sig, kom sangene undertiden helt færdige til hende, så hun ikke behøvede at forandre en eneste strofe. Så gjaldt det om at nedskrive dem straks, for gjorde hun ikke det, kunne de være glemt næste morgen. Derfor havde hun altid en tavle og griffel liggende på sit natbord.

Inspirationen kunne hun få under de mest forskellige forhold, ofte mens hun sad og hørte ordet blive forkyndt. Særligt greb hun tonen i Rosenius' forkyndelse og omsatte den i poetisk stil. Han var den forkynder, hun helst hørte. "I den grad var hun i forståelse med hans ånd, at hun var som en følsom sejsmograf for hans forkyndelse. Og havde vi ikke haft et godt historisk materiale om Rosenius, ville man have kunnet aflæse hovedtrækkene i hans forkyndelse af Lina Sandells sange" (Riiber 1956, 93). For Lina Sandell var nerven i hele hendes digtning ikke at fremhæve sig selv og sine egne tanker, men at fremhæve Guds tanker og Guds visdom i Jesus Kristus. Derfor er hendes sange også så direkte inspireret af Bibelen (jævnfør Selander 1980, 63-282).

Lina Sandells sange er præget af en stor kærlighed til Jesus og en stor taknemmelig for hans frelsergerning. Man kan sige, at mange af hendes sange har et klart Jesusfokus. Samtidig bærer de præg af en stærk missionsiver. Alle må høre om Jesus og hans frelse. Lina Sandell har også digtet mange sange om ydre mission. I mange sange har hun en opfordrende tone, når hun henvender sig til uomvendte mennesker og opfordrer dem til at overveje følgerne af at leve sit liv i afvisning af Jesu frelsende kærlighed. Lina Sandell var et bønnens menneske, og hun har skrevet mange sange om bøn. Lina Sandell havde også syn for Gud som skaberen, idet hun i flere sange udfolder naturens rigdom og skønhed. Det kristne håb og himmelen har en stor plads i Lina Sandells sange. Hun så frem til at møde sin frelser ansigt til ansigt

Lina Sandell blev altid meget skuffet og såret, når nogle omarbejdede hendes sange og brugte dem til fremme af egne formål. Især reagerede hun meget negativt, hvis hun havde mistanke om, at nogle ændrede i hendes sange, så de kunne bruges til at fremme Waldenströms forsoningslære. I moden alder begyndte Lina Sandell med det krævende og vanskelige arbejde at samle sine sange. Det var på mange måder et kapløb med tiden. Lina Sandell var den eneste, som med sikkerhed

kunne vide om og genkende alle sine usignede og delvis omdigtede sange, og hun måtte derfor selv udføre dette krævende arbejde, mens hun endnu havde kræfter til det. Desuden var sangene ved at blive spredt så vidt omkring, at det i løbet af relativ kort tid ville være næsten umuligt at få dem samlet igen. Det så hendes ven Odenkrantz helt klart og gav hende sine gode råd i den arbejdsopgave. I løbet af 10 år samlede hun ialt 650 sange og digte, som hun så udgav i tre dele eller bind med præcis de ord, hun ønskede. Første del af Lina Sandells sange udkom i 1882, anden del i 1885 og tredje del i 1892. Selv om de tre bind ikke indeholder alle hendes sange og digte, er det alligevel en betydelig samling, som giver et levende billede af hendes sangproduktion.

Lina Sandells sange fik så stor betydning, fordi de blev optaget i sangbøger, der vandt stor udbredelse som *Ahnfelts Sånger*, *Pilgrimsharpen*, *Sionstoner* og *Stockholms Söndagsskolförenings sångbok*. Lina Sandells sange har også fået stor udbredelse ved at blive oversat til mange sprog (Kofod-Svendsen 2018).

Peter Lorentz Sellergren (1768-1843) studerede teologi i Lund og blev ordineret i 1794. Han blev regnet for at være den mest veltalende præst i Lund stift. I 1801-1803 var han præst i Växjö, men da han forfaldt til drikkeri, blev han flyttet til en landsby. Da drikkeriet tog til, blev han suspenderet fra sit embede. Han kom så ved læsning af Johann Arndts *Sanna Christendom* til at opleve en radikal omvendelse, der førte ham ud af drikkeriet. Han virkede så som vækkelsesprædikant med en usædvanlig gennemslagskraft. Sellergrens *Andeliga Sånger* udkom i 1834, senere i nye oplag. Hans prædikener blev i 1928 udgivet af G. Virdestam.

Rosenius publicerede i *Pietisten* nr. 10 i 1842 under overskriften *Trötta dufwans trängtan* sangen *O Jesu din dufva har ingen ro* med to vers. Ifølge Wadström er sangen forfattet af Sellergren. Under overskriften *Trötta duvans trängtan* kom sangen med to vers med som nr. 20 i hæfte 2 i *Ahnfelts Sånger* 1851.

Det er en overvejelse værd, om Brorsons salme *Her vil ties, her vil bies* med 6 vers udgivet i 1765 og nr. 557 i *Den Danske Salmebog* 2002 har været inspirationskilde for Sellergren, da han digtede denne sang.

Wilhelm Skarstedt (1815-1908) studerede i Uppsala, blev ordineret i 1841 og fil.dr. i 1842. Han havde både præstetjeneste i flere embeder i Svenska Kyrkan, og tillige var han rektor ved et läroverk og docent og senere professor i praktisk teologi og exegetik ved Lunds Universitet. Han var en flittig forfatter i både praktisk teologiske og kirkehistoriske emner. I sin ungdom var han

præget af Henric Schartau (1757-1825), men med årene nærmede han sig en mere lavkirkelig vækkelseskristendom. Hans store missionsinteresse fik ham til anonymt i 1861 at udgive *Christliga Missions-Sånger*. I blandt andet Ahnfelt 1967 formodes det, at Skarstedt er forfatter til 1) *Härlig är solen i sin makt* publiceret under overskriften *Tänkvärda jämförelser* som nr. 96 med syv vers i hæfte 7 i *Ahnfelts Sånger* 1863 og 2) *Ack, hur tungt vill det stundom blive* publiceret under overskriften *På hemvägen* som nr. 176 med fire vers i hæfte 12 i *Ahnfelts Sånger* 1877.

Charlotte Cecilia af Tibell (1820-1901) var født i Stockholm, datter af general Gustav Wilhelm af Tibell. Hun var sproglig begavet og fik en god boglig uddannelse. Hun viste tidligt digtertalent og skrev som ung nogle fædrelandssange, der blev beundret for deres originalitet. Som mange andre i Stockholm kom hun i kontakt med den rosenianske vækkelse. Da hun i 1851 hørte den kendte "läsarpräst" G. Janzon prædike i Adolf Fredriks kirke fik hun fred med Gud og frelsesvished. Efter denne frelsesoplevelse begyndte hun at digte sange med åndeligt indhold. I 1852 udgav hun sin første digtsamling *Blommor vid vägen till Zion*. Hun blev især kendt for sine sange om det kristne håb. Hun levede et nøjsomt liv og døde på et plejehjem i Stockholm. Hun bearbejdede sangen *O du, som ännu i synden drömmar*, nr. 102 i *Ahnfelts Sånger*. Se mere under Jöns Nilsson Kullman.

Paul Petter Waldenström (1838-1917; Ollén 1917; Leufvén 1920; Nyrén 1928; Bredberg 1948) var født i Luleå og studerede i Uppsala, hvor han i 1863 blev fil.dr. og året efter blev ordineret. Han efterfulgte i 1868 Rosenius som redaktør af *Pietisten*. Da han i *Pietisten* 1872 offentliggjorde sin nye subjektive forsoningslære, der var i strid med den bibelsk-lutherske-rosenianske forsoningslære, blev han afskediget som provinsombud for EFS, og der opstod store stridigheder inden for rosenianismen, der resulterede i et brud, hvor Waldenström sammen med sine tilhængere dannede Svenska Missionsförbundet i 1878. Waldenström digtede sangen *O vad sällhet det är i all usselhet här*, der blev publiceret i *Stadsmissionären* nr. 8/1866. Sangen kom under overskriften *Frukta dig icke, allenast tro* med i hæfte 9 i *Ahnfelts Sånger* 1868 med syv vers som nr. 129.

Eleonora Pauline Emilia Westdahl (1810-1887) var datter af greve Cronhielm på godset Krantsbo i Västergötland, men inden hun var fyldt et år, døde begge hendes forældre. Hun blev 1835 gift med pastor C.M. Westdahl, der først var præst i Jönköping og senere blev sognepræst i Karlshamn. Hun var aktiv i afholdssagen og forfattede flere afholdsskrifter, der også blev oversat til andre sprog. Hun var også aktiv i dyrebeskyttelsessagen, men især var hun engageret i nyevangelismen, hvor det

blev sagt om hende, at hun hele livet var optaget af at virkeliggøre Jesu bud: "Älska din nästa som dig selv". Hun skrev adskillige hymner, hvoraf flere blev optaget i svenske kristelige sangbøger. I 1860 skrev hun under overskriften *Kom och välkommen* sangen *Kom och välkommen i namnet det dyra*, der kom med i hæfte 8 i *Ahnfelts Sånger* 1864 som nr. 104 med fire vers.

Konklusion: 22 personer fra Sverige havde 32 sange i *Ahnfelts Sånger*. Dertil var der i *Ahnfelts Sånger* 91 sange af Lina Sandell og 15 sange af Rosenius. Desuden havde Lina Sandell og Rosenius sange, der formelt var oversættelser, men flere af oversættelserne var ofte så bearbejdede med nye tildigtede vers, at der var tale om en ny sang. I alt havde 24 svenskere 138 sange i *Ahnfelts Sånger*. 7 var kvinder med 102 sange og 17 var mænd med 36 sange.

Danmark

Hans Agerbæk (1798-1869) var præstesøn og selv sognepræst. Han havde allerede i sin ungdom lagt afstand til rationalismen og var i sin studietid i nær forbindelse med Grundtvig. Han blev tidligt præget af bibelbrug og fortrolighed med Bibelen, som medførte, at han fik et positivt forhold til de fremvoksende gudelige forsamlinger. Mens Agerbæk var sognepræst i Øster Hæsing på Fyn, skrev han i 1848 salmen *Uforsagt, vær på vagt! Jesus haver det alt fuldbragt*. Salmen er skrevet som en fødselsdagsgave til hans hustru Marie. Ifølge hans egne oplysninger i et brev skrev han salmen til sin hustru, fordi hun elskede melodien, men savnede ord til melodien. Agerbæk ville med denne salme både trøste og styrke sin hustru, som i høj grad var lidende på legemet og anfægtet på sjælen. Allerede i oktober 1850 var Agerbæks salme blevet sunget i Roskilde Præstekonvent, og i 1852 var den i brug, dels i *Udvalgte Psalmer til christelig Skolebrug*, udgivet af N. Outzen, dels i P. Rørdams 1852-tillæg til sine egne Mern-Festsalmer (Kjærgaard 2003, 284-285; Lövgren 1964, 6). Rosenius oversatte og publicerede sangen *Wåga dig, Dristelig* i *Pietisten* nr. 12 i 1854 med otte vers, dels de seks fra Agerbæks salme og dels to nye digtet af Rosenius. Salmen – på dansk: *Vov kun dig dristelig, tro, hvad Jesus har gjort for dig!* – kom under overskriften *Våga dig* som nr. 42 med i hæfte 4 i *Ahnfelts Sånger* 1855. Da havde Rosenius forøget sangen med yderligere to vers, så den var på ti vers.

Sangen, der er formet som en tiltale til det enkelte menneske, er en stærk forkyndelse af, at Jesus har gjort alt, for at et menneske kan blive frelst. Han har opfyldt Guds evige frelsesplan. Det har han gjort ved at knuse slangen, det vil sige Djævelen. Han har opfyldt loven med alle dens krav, som intet menneske kan opfylde. I ethvert menneske bor der ondskab, der kan tynge et menneske. Men

sangens budskab er, at det menneske, der tynges af sine synder, skal vove at regne Jesu frelsergerning for større end syndens byrde. Sangen er i ordvalg om Jesu frelsergerning formuleret for at fremkalde tro og tillid til Jesus hos det menneske, der kæmper med sine synder. Sidste del af sangen er skrevet i brudebilledet, hvor Jesus vil komme og hente sin brud til herligheden hjemme hos sig.

Hans Adolph Brorson (1694-1764; Arndal 1989; Arndal 1994; Olofson 2010; Bramming 2015) var født i Randerup præstegård, hvor hans far var præst. Brorson var af præsteslægt på både sin mors og fars side, og dermed var både hans og hans to ældre brøders karriere afstukket. Brorson blev student fra Ribe Katedralskole i 1710 og sluttede sig derefter til sine brødre, der allerede læste teologi i København. Brorson blev tidligt præget af pietismen og begyndte som præst i Randerup 1722. I 1729 blev han præst i Tønder, hvor han kom til at arbejde under den pietistiske provst Johann Hermann Schrader (1684-1737). Fra 1732 begyndte Brorson at udgive salmehæfter til kirkeårets forskellige højtider, som han i 1739 samlede i husandagtssangbogen *Troens Rare Klenodie*. I 1741 blev Brorson biskop over Ribe Stift. Brorson var en efterspurgt prædikant. Efter Brorsons død fandt man 70 salmer og åndelige sange skrevet i hans seneste leveår som personlige trøstedigte til egen opbyggelse. De blev i 1765 udgivet under titlen Brorsons *Svane-Sang*.

Følgende salmer/åndelige sange af Brorson kom med i *Ahnfelts Sanger*:

1. *Hvor er det godt at lande i Himlens søde havn*. Nr. 570 i *Den Danske Salmebog* 2002, tre vers. Salmen blev fundet blandt Brorsons efterladte digte og udgivet året efter hans død i samlingen *Svane-Sang* 1765. Salmen kom først for alvor i brug, da de gudelige forsamlinger begyndte at genoptrykke digte af Brorson til brug ved møder og hjemmeandagter. Salmen blev oversat af provst J.M. Lindblad i 1848. Den blev under overskriften *Vad det blir gott* publiceret i hæfte 2 i *Ahnfelts Sanger* 1851 som nr. 22 med tre vers.
2. *Ak, vidste du, som går i syndens lænke*. Nr. 591 i *Den Danske Salmebog* 2002, seks vers. Brorson har digtet salmen i den tid, hvor han var præst i Tønder. Den udkom i Tønder-salmehæftet *Nogle Psalmer om Troens Grund*, 1735. Den gik derfra ind i salmesamlingen *Troens Rare Klenodie* 1739. Den kom med i Pontoppidans *Salmebog* 1740. Salmen blev oversat af provst J.M. Lindblad i 1848. Den blev under overskriften *Ack, visste du* publiceret i hæfte 4 i *Ahnfelts Sanger* 1855 som nr. 34 med fem vers.

Brorson sluttede sin salme med følgende vers:

Ak, kunne du – du kunne, om du ville –

*dog gribe ret Guds milde hjerte fat,
nu kan det ske, nu, før det er for silde,
det mørknes alt mod evighedens nat.
Ak, hvilken glæde Jesus fik,
om du begyndte nu i dette øjeblik!*

I dette vers betoner Brorson menneskets viljesafgørelse i omvendelsen. Det vers er ikke med i *Ahnfelts Sanger*. Brorsons originale tekst har otte vers. Jeg ved ikke, hvilken udgave Lindblad har oversat ud fra, og hvorfor han har valgt kun at bringe fem vers.

3. *Den yndigste rose er funden*, 1732. Nr. 122 i *Den Danske Salmebog* 2002, otte vers. Salmen blev trykt første gang i det salmehæfte, hvis fulde titel er: *Nogle Jule-Psalmer, GUD til Ære og Christne Siæle, især sin elskelige Meenighed til Opmuntring Til den forestaaende Glædelige Jule-Fest Eenfoldig og i Hast sammenskrevne Af H.A.B.* Det var Brorsons første salmeudgivelse, som blev trykt i Tønder, 1732. Salmen her står som nr. 6 med 11 vers af de i alt 10 salmer i hæftet. Salmen blev optaget i *Troens Rare Klenodie* 1739 og i Erik Pontoppidans *Salmebog* i 1740.

Salmen blev oversat af provst Lindblad i 1848. Salmen har i den svenske oversættelse 11 vers, så Lindblad må have haft adgang til en gammel tekst af Brorson, før man i Danmark begyndte at forkorte Brorsons tekst til otte vers. Salmen blev under overskriften *Sions gyllne ros* publiceret i hæfte 4 i *Ahnfelts Sanger* 1855 som nr. 37 med 11 vers.

4. *O Helligånd mit hjerte den stad så hårdt attrår*. Nr. 559 i *Den Danske Salmebog* fra 2002, tre vers. Det er den 48. salme i *Svane-Sang*, 1765. Den samling af efterladte salmer, der blev udgivet efter Brorsons død. Dette er den eneste af de salmer, som Brorson selv har skrevet, der er henvendt til Helligånden. Hans øvrige Helligånds- og pinsesalmer er alle oversættelser fra tysk. Brorsons tre vers har Clara Ahnfelt oversat som vers 1.6.8. Det er en indholdsmæssig troværdig oversættelse og sprogligt ret ordret. I forlængelse af Brorsons tre vers har Clara Ahnfelt digtet syv nye vers. Sangens tema er det himmelske Jerusalem ud fra Joh. Åb 21,4. Brorsons tre vers uddyber Clara Ahnfelt i sin sang med de syv nye vers. Er man fortrolig med Brorson, kan man konstatere, at Brorson kunne have digtet alle ti vers. Man kan også sige, at Clara Ahnfelt med sine syv vers har skabt en ny sang, der er helt i Brorsons ånd. *I djupet av mitt hjärta. En stad jag högt åtrår* blev under overskriften *Det himmelske Jerusalem* med ti vers publiceret som nr. 60 i hæfte 5 i *Ahnfelts Sanger* i 1859.

5. *O du min Immanuel, hvilken himmelglæde*. Nr. 671 i *Den Danske Salmebog* 2002, fire vers. Salmen udkom blandt øvrige efterladte digte i den posthume samling *Svane-Sang*, udgivet 1765. Den svenske oversætter er ukendt. Sangen blev under overskriften *Lovsägelse på vägen* publiceret i hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* som nr. 51 med fire vers.

6. *Når mit øje, træt af møje*. Nr. 558 i *Den Danske Salmebog* 2002, fem vers. Digt i den posthumt udgivne *Svane-Sang*, udgivet 1765. Lina Sandell har udarbejdet to forskellige oversættelser af denne sang, begge publiceret i *Ahnfelts Sånger*. Den anden oversættelse er fra 1859, så den første er sikkert samtidig. Begge oversættelser blev under overskriften *Dit upp* publiceret i hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* 1859 med fem vers som nr. 55a *När mitt hjärta* og nr. 55b *Till det höga*.

7. *Korset vil jeg aldrig svige*, udgivet i *Svane-Sang* 1765, to vers (Koch 1956, s. 77, nr. 319). Lina Sandell har ukendt hvilket år oversat og forøget Brorsons tekst med fire vers, som under overskriften *Korsets väg* er blevet publiceret som nr. 59 med seks vers i hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* 1859.

8. *Langt oven for den Taage-Skye*, udgivet i *Svane-Sang* 1765, tre vers (Koch 1956, s. 105, nr. 342; jævnfør dog Selanders 1973, 132). Den svenske oversætter er ukendt. Sangen blev under overskriften *På andra sidan Jordan* publiceret som nr. 97 med tre vers i hæfte 7 i *Ahnfelts Sånger* 1863.

Niels (Nicolai) Brorson (1690-1757) var født Randerup, student 1710 fra Ribe Katedralskole og tog sin teologiske embedseksamen 1713 med bedste karakter fra Københavns Universitet. Niels Brorson blev 1716 sognepræst i Bedsted i Sønderjylland. I 1735 blev han slotspræst i Hillerød og i 1738 sognepræst ved Nicolai kirke i København. Niels Brorson digtede i 1742:

Amen, siger nu tilsammen. Den blev trykt som et tillæg til *Troens Rare Klenodie* 2. udg. 1742.

Den sang oversatte og bearbejdede Lina Sandell i 1871. Den kom under overskriften *Sions Amen* med som nr. 156 med tre vers i hæfte 10 i *Ahnfelts Sånger* 1872.

Nikolaj Frederik Severin Grundtvig (1783-1872; Koch 1950; Koch 1959; Thyssen 1991; Allchin 2002) blev født i Udby ved Vordingborg, hvor hans far var præst. Efter studentereksamen fra Århus

Latinskole påbegyndte han 1800 det teologiske studium ved Københavns Universitet. 17.03.1810 holdt Grundtvig sin dimisprædiken over Matt 5,16-17, hvor han med prædikenens overskrift "Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus" indledte sin kamp mod samtidens rationalisme. Grundtvigs virke var mangesidigt både som præst, politiker, åndelig leder af bevægelsen grundtvigianismen og som salmedigter.

Af Grundtvigs mange salmer blev to oversat til *Ahnfelts Sanger* 1) *Tag det sorte kors fra graven!* Salmens første version kendes fra et brev, Grundtvig 31.03.1832 sendte sin ven sognepræsten i Stifts-Bjergby Gunni Busck. I stedet for at skrive prædiken havde Grundtvig digtet denne salme. I 1846 gav Grundtvig salmen sin endelige form på fem vers og lod den trykke i brødrene Fengers påskehæfte samt i sit eget blad med salmer til påsegudstjenesterne i Vartov samme år. Det er den udgave, som står som nr. 241 i *Den Danske Salmebog* 2002. Lina Sandell oversatte salmen i 1859, hvor den under overskriften *Heliga minnen* blev publiceret med fem vers som nr. 52 i hæfte 5 i *Ahnfelts Sanger* 1859. Ved sin oversættelse skabte Lina Sandell delvis en ny sang. 2) *At sige verden ret farvel i livets gry og livets kvæld.* I Grundtvigs manuskripter kan man følge salmens tilblivelse fra det første udkast på fire vers til en trykklar udgave på seks vers i 1843, bestemt for Grundtvigs salmebogsforslag *Psalme-Blade til Kirke-Bod*. Københavns geistlige Psalme-Comité, som Grundtvig var blevet medlem af i 1845, ville gerne have salmen med i sit forslag, men da den nu var på ni vers, ønskede man både forkortelser og tekstændringer. Grundtvig svarede, at han havde skrevet salmen "for sig selv" og så måtte man "enten tage den som den var, eller ganske undvære den." Salmen kom da med de ni vers med i komiteens hæfte: *Kirke-Psalmer udgivne til Prøve* 1845. Salmen gik ind i Grundtvigs Fest-Psalmer fra 2. oplag 1850 og derfra ind i de officielle salmebøger. I *Den Danske Salmebog* 2002 med Grundtvigs tekst med ni vers fra 1845. I 1859 oversatte og bearbejdede Lina Sandell Grundtvigs tekst til sangen *O Jesu, sköt du om min själ* med seks vers, som under overskriften *Farväl till världen* kom med som nr. 58 i hæfte 5 i *Ahnfelts Sanger* 1859. Ved sin oversættelse skabte Lina Sandell en delvis ny sang.

Niels Johannes Holm (1778-1845) blev født i Sønder Farup ved Ribe som søn af skrædder Johannes Clausen og hustru Karen Niels-datter. Gennem nabopræsten Joachim Ewald fik familien kontakt med herrnhutismen, som medførte, at familien flyttede til Tyrstrup ved Christiansfeld, hvor Niels Holm kom i lære som handskemager. Selv om Holm var i løbende kontakt med Brødremenigheden, havde han vanskeligt ved at opnå medlemskab. I 1820 blev han agent for Brødremenigheden i Christiania, men han virkede også i Drammen, Stavanger og Trondhjem. I

Christiania var menighedens arbejde gået i stå, men Holm fik sat gang i det igen. I 1834 vendte han tilbage til Christiansfeld, hvor han blev præst i Brødremenigheden. Holms forfatterskab er omfattende og spænder fra bladartikler, især om mission, lejlighedsdigtning, børnebøger og religiøse traktater til oversættelse af opbyggelseslitteratur, en evangelieharmoni og en herrnhutisk katekismus. Men hans vigtigste opgave var arbejdet med Brødremenighedens salmebog. Brødremenigheden fik i 1743 den første danske salmebog med 62 numre. Det var Holms ambition at skabe den rette afløser. I 1829 udkom i Christiania hans *Harpen, en Psalmebog* med 366 salmer inddelt i 42 afsnit. Den består af oversættelser og bearbejdelser samt Holms egne sange. Brødremenigheden aftog halvdelen af oplaget ved udgivelsen. Salmebogen blev udvidet og kom i stadig nye oplag.

Hur salig är den lilla flock blev digtet af Holm i 1829 med syv vers. Den kom under overskriften *Hur salig är den lilla flock* som nr. 63 med syv vers i hæfte 6 i *Ahnfelts Sånger*.

Konklusion: Fem personer fra Danmark havde 13 sange med i *Ahnfelts Sånger*. To var pietister (en biskop og en sognepræst), en herrnhuter (præst i Brødremenigheden), en var i sin studietid i forbindelse med Grundtvig og blev positiv over for de gudelige forsamlinger (sognepræst) og endelig ophavsmanden til grundtvigianismen. Alle danske sangforfattere var mænd.

Norge

Johan Nordahl Brun (1745-1816) blev i 1772 præst i den norske kirke, i 1804 biskop i Bergen. Både i tale og skrift modarbejdede han rationalismen, mens han havde forståelse og sympati for den haugianske vækkelsesbevægelse. Brun digtede også åndelige sange og salmer, og i 1786 udgav han 65 salmer til det meste af kirkeåret, bevidst udarbejdet til at udfylde de mangler, Brun fandt i Guldbergs salmebog. De 65 salmer udkom i *Evangeliske Sange*, hvor også sangen *Hos Gud er evig glæde* var med. Salmen står i M.B. Landstads Kirkesalmebog som nr. 380 med tre vers. Lina Sandell oversatte i 1872 salmen til svensk, idet hun digtede et ekstra vers. Salmen kom som nr. 154 med fire vers under overskriften *Hos Gud är idel glädje* med i hæfte 10 i *Ahnfelts Sånger* i 1872.

Sigismund Christian Dick (1815-1882) blev i 1840 cand.theol. og derefter præst og provst i den norske kirke. Dick oplevede i 1851 en åndelig vækkelse, hvor han offentligt bekendte sig som kristen, hvad han ikke mente at have været tidligere. Han gav sig til at oversætte opbyggelsesbøger af blandt andet Arndt, Scriver og især Rosenius, hvis Romerbrevskommentar I-II og Husandagtsbog

han oversatte til norsk, og han var den drivende kraft bistået af Emilia Ahnfelt-Laurin (1832-1894) i at få *Ahnfelts Sånger* oversat og udgivet på norsk, der dengang mindede meget om dansk, så den norske udgave også blev brugt i Danmark. Dick digtede: 1) *I sig var människa blott är en nolla utan värde*, som under overskriften *Nollan* kom med i hæfte 9 i *Ahnfelts Sånger* i 1868 som nr. 125. 2) *Se fågeln, som sitter på gungande gren!*, som under overskriften *Sörjen icke för morgondagen* kom med i hæfte 9 i *Ahnfelts Sånger* i 1868 som nr. 131. 3) *En man så talande här står*, som under overskriften *Fariséen och publiken* kom med i hæfte 11 i *Ahnfelts Sånger* i 1874 som nr. 161. Ahnfelt besøgte Dick flere gange, og de fik et varmt venskab. Måske har de i fællesskab oversat de tre sange af Dick, som kom med i *Ahnfelts Sånger*.

Wilhelm Andreas Wexels (1797-1866) var præst ved Vor Frelses Kirke i Oslo fra 1819 til sin død. Han var inspireret af herrnhutisme og grundtvigianisme, men imod rationalismen. Han er mest kendt som salmedigter. Han digtede i 1841 *Tænk naar engang den Taage er forsvunden* og skrev den første gang i sin søsters poesibog. Salmen var sikkert ment som en trøst til søsteren, der var enke efter en præst. Salmen blev i 1845 trykt i *Religiøse Digte* og senere optaget i M.B. Landstads *Salmebok* med otte vers. Både i *Norsk Salmebog* 2013 og *Den Danske Salmebog* 2002 har salmen syv vers. Rosenius oversatte de oprindelige otte vers til svensk, digtede yderligere fire vers og publicerede under overskriften *Den ljuftwa tanken salmen Tänk när en gång den dimma är förswunnen* med alle 12 vers i *Pietisten* nr. 12 i 1848, men nævnte intet om salmens norske oprindelse. Det er nok årsagen til, at salmen i roseniansk tradition er blevet opfattet som digtet af Rosenius. Alle 12 vers kom under overskriften *Den ljuva tanken* Upp.7,9.17 med som nr. 11 i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* i 1850. Salmens tema er at udfolde saligheden hos Gud. Den skildrer, hvor saligt det bliver den dag, hvor Gud og Lammet for evigt er solen, hvor troen slipper for at kæmpe med tvivlen, hvor alle dette livs gåder er løst, når Guds folk klart skal se ham, som man troede på, når man skal møde den trofaste frelser. Dernæst udfoldes, hvordan det bliver at leve uden synd og uden frygt for at gøre noget forkert, men i stedet blandt engle skal prise Guds Lam og tale med andre om det sande liv. Dette er, hvad der venter dem, der har fundet livet i Kristus. Salmen skildrer, hvordan Guds folk skal stå med sejrspalmer foran Lammet, og hvor Gud skal tørre tårerne af deres øjne. Salmen slutter med bøn til Jesus om, at han vil vække tanken om saligheden i enhver, når livsvejen synes tung, og at det må dæmpe smerten og kalde glæden frem.

Konklusion: Tre personer fra Norge havde fem sange med i *Ahnfelts Sånger*. En biskop, en provst og en sognepræst. Alle var imod rationalismen og positive over for vækkelseskristendom. Alle sangforfattere var mænd.

Finland

Fredrik Gabriel Hedberg (1811-1892; Westin 1930) var præst i den finske kirke 1834-1892. Som ung præst tog han et markant opgør med pietismen og blev en fremtrædende discipel af Luther. Hedberg blev initiativtager til oprettelsen af Svenska Lutherska Evangeliföreningen i Finland i 1873. Hedberg digtede 1) *Lovsjungom Herrens Jesu kärlek*, publiceret i *Allmän Evangelisk Tidning* nr. 7/1847, der var et tidsskrift, som Hedberg udgav siden 1845. Sangen kom under overskriften *Jesu kärleks pris* med i hæfte 2 i *Ahnfelts Sånger* 1851 som nr. 19 med 10 vers. 2) *O land, du sälla andars land*, publiceret i *Allmän Evangelisk Tidning* marts 1848. Sangen kom under overskriften *Vårt land* med i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850 som nr. 12 med fem vers.

Alfred Brynolf Roos (1824-1873) blev ordineret i 1850 og var fra 1866 sognepræst i Brändö, Åland Åbo stift. Han var medlem af den komite, som udarbejdede 1886 års finska psalmbok. Roos sluttede sig tidligt til den evangeliske bevægelse og var en af stifterne af Svenska Lutherska Evangeliföreningen. Roos digtede 1) *Vi suckar, vi klagar jag här?*, som er publiceret i forskellige sangsamlinger. Sangen kom under overskriften *Till mig själv. Salme 42,12* med i hæfte 2 i *Ahnfelts Sånger* 1851 som nr. 17 med fem vers. 2) *När mörker vårt hjärta betäcker*, som er publiceret i forskellige sangsamlinger. Sangen kom under overskriften *Allt hos Jesus* med som nr. 23 med seks vers i hæfte 3 i *Ahnfelts Sånger* 1853.

Lars Jakob Stenbäck (1811-1870) var finsk præst, professor og digter, der efter at have sluttet sig til pietismen forlod den profane digtning.

1) I årene 1839-1841 redigerede han det pietistiske tidsskrift *Evangeliskt Weckoblad*, og 04.02.1839 publicerede han i bladet sangen *Guds barn jag är*, som kun bestod af et vers. Rosenius digtede så yderligere fire vers, inden han publicerede sangen i *Pietisten* nr. 11 i 1848 med fem vers. Sangen kom under overskriften *Guds barn jag är* med som nr. 5 i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850.

Guds barn jag är! er formet som en stor lovsang i taknemmelighed over, at man af Guds nåde får lov at være et Guds barn. Det udtrykkes i sangen, at forsoningens mening er blevet opfyldt, hver gang et menneske er blevet et Guds barn.

2) Lars Stenbäck publicerede 07.01.1840 i *Evangeliskt Weckoblad* nytårssangen *När den arma jordens tid förgår* med syv vers. Stenbäck ønskede ved indgangen til det nye år at give sangens læsere frimodighed ved at betone, at hvad der end sker, så lever Kristus, og i fællesskab med ham har en kristen den stærkeste på sin side. Rosenius digtede yderligere seks vers, som alle var skrevet i samme tema som Stenbäcks oprindelige sang, inden han publicerede sangen i *Pietisten* nr. 1 i 1845. Sangen med alle 13 vers kom under overskriften *De växlande tider* med som nr. 10 i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850.

Ved indgangen til et nyt år, hvor ingen ved, hvad det vil bringe, giver sangen tryghed og frimodighed ved dens stadige gentagelse af, at Kristus, som har al magt, lever, også når tiderne skifter.

Gustaf Stenman (1754-1809) var født i Kangasala i Finland, hvor han arbejdede som murer og bygmester. Stenman digtede og udgav i 1801 sangen *O autuus suuri kuin taivassa* sammen med en anden sang. Lars Stenbäck oversatte sangene til svensk og udgav dem i 1851 sammen med andre sange i hæftet *Elva andeliga sånger till väckelse och uppmuntring*. Sangen *O autuus suuri kuin taivassa* i Stenbäcks oversættelse til svensk *O, vad salighet Gud vill skänka* kom under overskriften *Det sälla hemmet* i *Pietisten* nr. 10 i 1853 med syv vers. Sangen kom under overskriften *Det sälla hemmet* med i hæfte 4 i *Ahnfelts Sånger* 1855 som nr. 44 med syv vers.

Konklusion: Fire personer fra Finland havde syv sange i *Ahnfelt Sånger*. To præster, der begge var medstiftere af Lutherska Evangeliföreningen, havde hver to sange, en der var præst, professor og pietist havde to sange og endelig havde en murer og bygmester, der vist nok var pietist, en sang i *Ahnfelts Sånger*. Alle sangforfattere var mænd.

Tyskland

Johann Baptist Albertini (1769-1831), der var af adelig familie, blev født nær Koblenz og studerede først ved den herrnhutiske skole i Niesky og fortsatte ved den herrnhutiske teologskole i Barby. Han virkede først som lærer ved herrnhutiske skoler, inden han 1804 blev præst i Brødremenigheden og i 1814 biskop i Herrnhut. Albertini var en dygtig prædikant og en produktiv sangforfatter, der skrev omkring 400 åndelige sange. Det kristne håb står centralt i Albertinis *Geistliche Lieder für Mitglieder und Freunde der Brudergemeinde* fra 1821, hvor en af samlingens sange var *Heimweh fühl' ich, Sohn vom Hause*, som J.M. Lindblad i 1852 oversatte til svensk *Hem*

jag längtar! Ack härute är så tomt, så mörkt, så kallt. Sangen blev med tre vers under overskriften *Hem jag längtar* publiceret i hæfte 4 i *Ahnfelts Sånger* 1855 som nr. 43.

Ernst Moritz Arndt (1769-1860) var født på Rügen, som dengang var svensk. Studerede teologi på universiteterne i Greifswald og Jena, men blev overbevist om, at han ikke skulle være præst, men lærer og blev i 1818 professor i historie ved universitetet i Bonn. Han opholdt sig 1806-1809 i Sverige, hvor han oversatte Sveriges lovbog til tysk til brug i de svenske provinser i Tyskland. Arndt kastede sig også ind i den tyske frihedskamp mod Napoleon ved at skrive flyveskrifter og kampsange, ligesom han skrev fædrelandssange. Arndt kritiserede rationalismens salmeødelæggelse og skrev gennem mange år i alt 83 salmer og åndelige sange i en form og med et indhold, han ville fremme. I 1818 skrev han *Was ist die Macht, was ist die Kraft*, som Lina Sandell med ordene *Vad är den kraft, vad är den magt* oversatte til hæfte 4 i *Ahnfelts Sånger* 1855, hvor den under overskriften *Guds ord* blev publiceret som nr. 33 med seks vers.

Johann Arndt (1555-1621; Arndt 1868; Arndt 1874; Arndt 1891; Arndt 1904; Arndt 1987; Arndt 1992; Arndt 2002) var en tysk opbyggelsesforfatter, som tilhørte den del af den lutherske ortodoksi, der blev en forløber for pietismen. Hans skrifter blev også læst af mange i de skandinaviske lande. Arndt sagde ofte, at Kristus har mange tilhængere, men få efterfølgere, og i sin undervisning betonedede han både retfærdiggørelsen og helliggørelsen. Hans hovedværk er *Den sande kristendom* (Vier Bücher vom wahren Christentum 1605-1609) der blev oversat til svensk 1647 og til dansk i 1690 med fortale af biskop Thomas Kingo (1634-1703). Arndts *Paradies-Gärtlein* fra 1612, på dansk *Paradisets Urtegaard* fra 1625 og på svensk *Paradis Lustgård* fra 1648, er nok Arndts mest udbredte bog i Skandinavien. Den var nærmest en bønnebog, hvor en af bønnerne på vers havde overskriften *Ein Trost-Gebet aus den Wunden Christi*. Bønnen lød: *O Seligmacher Jesu Christ, um meinentwill'n verwundet bist*. I den svenske oversættelse af *Paradis Lustgård* fra 1648 havde bønnen følgende ordlyd: *Min frälsare, o Jesu kär, för min skul tu så sargad är*. I en tysk udgave af *Paradies-Gärtlein*, trykt i Magdeburg 1727, lød bønnen: *Schwinge dich, mein Geist, herzu, zu den tiefen Wunden*. Meget tyder på, at det var denne udgave af *Paradies-Gärtlein* fra 1727, som Christoffer Olofsson Angeldorff (1808-1866) havde som forlæg, da han i 1839 udarbejdede en ny svensk oversættelse af *Paradis Lustgård*, hvor bønnen havde følgende ordlyd *Svinga dig, min ande, opp till de djupa såren, där försoning, frid och hopp finns för arma fåren*. Den bøn kom under overskriften *Passionssång* med i hæfte 8 i *Ahnfelts Sånger* 1864 som nr. 108 med seks vers.

Christoffer Olofsson Angeldorff blev født i Osby, Skåne. Han blev ordineret i 1841 og havde forskellige embeder i Svenska Kyrkan. Han udgav en række opbyggelsesbøger, især oversat fra tysk, fx Johan Arndts *Andliga Skattkammare*. I disse opbyggelsesbøger indgik en del salmer.

Christian Andreas Bernstein (1672-1699) var født i Domnitz ved Halle, hvor hans far var præst. Bernstein studerede teologi ved universitetet i Halle, og da han havde afsluttet sin eksamen, kaldte August Hermann Francke (1663-1727) ham til lærer ved det netop oprettede Pædagogium, hvor han blev til 1699, da han blev hjælpepræst hos sin 72-årige far. Den unge hjælpepræst døde imidlertid samme år. Inden sin død havde Bernstein digtet flere salmer, hvoraf seks i 1704 blev optaget i Freylinghausens salmebog. Den ene af dem var *Ihr kinder des Höchsten! wie stehts um die Liebe?*, der havde ni vers. Brorson oversatte alle ni vers til dansk i 1734: *I, Herrens udvalgte, som hellighed øve*, der i 1739 kom med i *Troens Rare Klenodie*. Brorson havde i flere år skrevet og udgivet salmer i mindre sanghæfter. Dem samlede han til husandagtssangbogen *Troens Rare Klenodie*, der blev genoptrykt mange gange og er blevet brugt i vækkelsesbevægelser. Salmen *I, Herrens udvalgte, som hellighed øve* med seks vers er nr. 377 i *Den Danske Salmebog* fra 2002. Lina Sandell oversatte Brorsons tekst i *Troens Rare Klenodie* til svensk, som med titlen *I kära Guds barn, I, som troslivet öven* blev optaget under overskriften *Guds barns enhet* i hæfte 6 i *Ahnfelts Sånger* 1861 som nr. 77 med otte vers.

George Friedrich Fickert (1758-1815) var født i Batzdorf i Tyskland og studerede teologi i Halle, hvor han i studietiden var plaget af vanskelige tvivl. På en for ham selv uforklarlig måde blev han imidlertid ført fra tvivl til en levende tro på Kristus og hans rensende blods kraft. Han begyndte sin præstetjeneste med en hellig ild brændende i sit hjerte, hvor hans kirke blev fyldt med frelsessøgende mennesker, der lyttede til hans frimodige og engagerede vidnesbyrd om frelsen i Kristus, og vækkelsens vinde begyndte at blæse hen over egnen. Med udgangspunkt i Luk 12,49 digtede han sangen *O daas doch bald dein Feuer brennte*, som han 4.5.1812 publicerede i *Christlichen Wochenblatt*, som han selv udgav. Lina Sandell oversatte sangen og gav den titlen *O, att den elden redan brunne* til hæfte 6 i *Ahnfelts Sånger* 1861, hvor den som nr. 78 under overskriften *Bön om Guds rikes tillväxt* blev publiceret med 11 vers.

Gustav Friedrich Ludwig Knak (1806-1878) blev født i Berlin, hvor han også studerede teologi ved universitetet. Han begyndte som privatlærer i Königs-Wusterhausen ved Berlin, hvor han arbejdede under stor selvpofrelse blandt syge og døende i koleraåret 1831. Han blev derefter i 1834 sognepræst i Wusterwitz ved Dramburg i Hinterpommern og i 1850 ved Bethlehemskirken i Berlin. Han var stærkt engageret i diakonalt arbejde og ydre mission især i Kina. Han digtede sangen *Lasst mich gehn, lasst mich gehn*, der i 1849 blev publiceret i *Anhang der Zionsharfe*. Sangen blev oversat til hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* 1859, hvor den som nr. 54 under overskriften *Til Sion* blev publiceret med fem vers og titlen *Låt mig gå, att min Jesus se jag må*. Oversætteren ukendt.

Friedrich Wilhelm Krummacher (1796-1868; Krummacher 1876; Krummacher 1899; Krummacher 1902; Krummacher 1911; Krummacher 1938; Krummacher 1949) voksede op i et hjem præget af personlig fromhed, hvor faderen var sognepræst og til sidst generalsuperintendent i Anhalt. Krummacher blev præst efter studier i Halle og Jena, hvor han havde kæmpet sig ud af rationalismen. Han regnes for en af Tysklands betydeligste prædikanter, der uafkortet formidlede hele Bibelens budskab. Han betegnede selv sin forkyndelse som "bibelsk massiv." Krummacher vedkendte sig den pietistiske arv og skrev forord til en ny udgave af Arnds bøger om den sande kristendom. Med forkærlighed skildrede han de store personligheder i Gammel Testamente som profeten Elias. Hans værk i tre bind om *Tisbiten Elias* udkom på svensk 1851-1852 oversat af lektor Per Magnus Elmsblom (1806-1887). Krummacher var engageret i Evangelisk Alliance og spillede en stor rolle ved dennes internationale møder. Krummacher digtede om temaet at stole på Herrens godhed sangen *Geduld! Geduld! Wie lange wird's noch währen*. Da Lina Sandell i *Korsblomman* for 1870 skrev en biografi over *Krummacher*, citerede hun to vers fra den sang. Da sangen *Bida blott, bida blott!* kom med under overskriften *Bida blott* i hæfte 11 i *Ahnfelts Sånger* 1874 som nr. 170, havde den tre vers, idet Lina Sandell havde digtet et ekstra vers.

Joachim Neander (1650-1680), der tilhørte den reformerte kirke, kom som huslærer i Frankfurt i kontakt med Philipp Jakob Spener (1635-1705) og blev dermed påvirket af pietismen. Neander blev en af forløberne for den egentlige pietistiske salmedigtning og er hædrende blevet kaldt "den reformerte Gerhardt". Neander digtede flere salmer til menighedssamvær og til privat andagt, som han udgav i 1680 i *Bundes-Lieder und Dank-Psalmen*, heraf 1) *Wunderbarer König, Herrscher von uns allen*, som Lina Sandell oversatte *O, du ärans konung, Herre Jesu Kriste* til hæfte 8 i *Ahnfelts*

Sånger 1864 nr. 114 med fire vers med overskriften *Ärans konung*. 2) *Lobe den Herren, den mächtigen König der Ehren*, som Lina Sandell oversatte *Pris ske dig, Herre och konung för konungar alla* til hæfte 12 i *Ahnfelts Sånger* 1877 nr. 196 med fem vers med overskriften *Lovsång*.

Christian Friedrich Richter (1676-1711), der var født i Sorau i Niederlausitz, studerede både medicin og teologi ved universitetet i Halle. I 1698 blev han inspektør for Halles Pædagogium og 1699 læge for hele anstalten. Richter opfandt flere lægemidler og etablerede efterhånden et apotek, der eksporterede medicin til Europa, Amerika og Afrika. Richters apotek blev en stor indtægtskilde for Vajsenhuset i Halle, da Richter kun beholdt den smule, han behøvede til sit underhold. Han skrev medicinske og hygiejniske afhandlinger. Han skrev også teologiske og opbyggelige traktater og afhandlinger, og han digtede 25 salmer og otte åndelige hymner, der blev publiceret i Freylinghausens salmebøger, henholdsvis 1704 og 1714. En af salmerne fra Freylinghausens salmebog 1704 var *Es glänzet der Christen inwendiges Leben* over Kol 3,3-4, men en række andre skriftsteder som Salme 45 og Højsangen 1,6 skal inddrages for at få en fuldstændig forståelse af salmen. Carl Gustav Österling (d.1732) oversatte salmen til tillægget til *Evangeliske Läro- och Böne-Psalmer* fra 1727 med titlen *Hos kristna städs' glänser det invärtes livet*. Salmen blev bearbejdet til Syréens *Christelig Sång-Bok* 1826 og hæfte 3 i *Ahnfelts Sånger* 1853 nr. 29 med syv vers. Overskriften i Ahnfelts Sånger var *De trognas fördolda härlighet*.

Carl Gustav Österling var med ved Sveriges skæbnesvangre nederlag ved Poltava i 1709, hvor han blev taget til fange. Efter hjemkomsten blev han generalauditør i Stockholm. Han udgav i 1724 den ret omfattende sangsamling *Evangeliske Läro- och Böne-Psalmer*. Den oprindelige pietistiske sangbog *Mose och Lamsens Wisor* fra 1717 udkom i mange oplag og blev undertiden forøget med en anden sangsamling som *Evangeliske Läro- och Böne-Psalmer*.

Johann Eusebius Schmidt (1670-1745) blev født i Hohenfelden ved Erfurt, hvor hans far var sognepræst. Han studerede teologi i Jena og Erfurt og fik i studietiden kontakt med Francke, som prægede ham med pietismen. Han blev først hjælpepræst og derefter sognepræst i Siebleben ved Gotha. Schmidt digtede 25 salmer, hvoraf Freylinghausen optog fire i sin salmebog 1704 og 21 i sin salmebog 1714. Desuden trykte Freylinghausen 16 såkaldte "festsalmer", som Schmidt havde sammenskrevet af bibelord. Schmidts salme *Wie gross ist deine Herrlichkeit* blev trykt i Freylinghausens salmebog 1714. Den salme oversatte Brorson med indledningsordene *Hvad er din herlighed dog stor* og publicerede salmen med syv vers i *Troens rare Klenodie* 1739. Salmen blev i

en meget fri oversættelse fra dansk med indledningsordene *O, vad din härlighet är stor* publiceret under overskriften *Den troendes lycka* i hæfte 6 i *Ahnfelts Sångar* 1861 som nr. 71 med ni vers. Oversætter ukendt.

Benjamin Schmolck (1672-1737) blev født i Brauchitschdorf i Schlesien. Han studerede teologi i Leipzig, men havde mest lyst til at studere medicin. Han holdt dog fast ved teologien, og samtidig udfoldede hans poetiske evner sig i forskellige lejlighedsdigte. Samtidig med sin præstetjeneste skrev Schmolck overordentlig mange salmer, hvoraf han offentliggjorde 1180 i 12 forskellige salmesamlinger. Teologisk tilhørte han den lutherske ortodoksi med åbenhed over for pietismen. Hans pinsesalme *Angenehme Taube* blev i 1712 trykt i hans salmesamling *Der lustige Sabbath in der Stille zu Sion*. Den salme oversatte Jonas Rothåf (1670-1721) til publicering i 1720 i *Anhang* til den af J. Tolpo udgivne *Några Andeliga Wisor*. Sangen med indledningsordene *Helge Ande ljuva, Du, som lik en duva kom til Jesus ned* kom under overskriften *Pingstbön* med i hæfte 12 i *Ahnfelts Sångar* 1877 som nr. 182 med otte vers.

Jonas Rothåf havde studeret jura både i Sverige og i udlandet og blev i 1715 assessor i Svea hovrätt. Han var en af de pietister i Stockholm, som leverede bidrag til *Mose och Lamsens Wisor*, der udkom i 1717 med 61 sange. Efter hans død udgav man i 1726 en samling af hans sange med den overraskende titel *Helgonens grönskande ben i graven*.

Carl Johann Philipp Spitta (1801-1859) var født i Hannover, hvor hans far nedstammede fra en indvandret huguenotfamilie, mens hans mor var messiansk jøde. Han studerede teologi i Göttingen, men mistrivedes under den rationalistiske dominans. I studietiden fik han en åndelig fornyelse primært ved læsning af pietistisk litteratur. Efter afsluttede studier begyndte han som huslærer, hvor han også brugte tid på at studere Bibelen og Luther og tilegnede sig den lutherske retfærdiggørelseslære. Derefter blev han præst, hvor han endte som superintendent. Allerede som barn afslørede han digteriske evner, men først efter hans åndelige fornyelse i 1824 begyndte han at digte åndelige sange. I 1833 udkom Spittas første sangsamling *Psalter und Harpe* med 66 sange; I 1843 kom en ny samling under samme navn med 40 sange. Endelig udgav en af hans venner i 1861 *Nachgelassene geistliche Lieder* med 112 sange. I *Psalter und Harpe* 1833 stod *Wie wird uns sein, wenn endlich nach dem Schweren*, som Rosenius med syv vers publicerede i *Pietisten* nr. 4 i 1860 med indledningsordene *Hur blir oss da, när Gud oss äntligt låter*. Rosenius angav C.J.P.S som

forfatter og C.B. som oversætter. Sangen kom under overskriften *Fröjdernas morgon* med i hæfte 11 i *Ahnfelts Sånger* 1874 som nr. 169 med syv vers. Bag initialerne C.B. i *Pietisten* skjulte sig Carolina Maria Ulrika Blixén-Rogberg (1834-1863), præstefrue, Stockholm.

Nicolaus Ludwig von Zinzendorf (1700-1760) blev født i Dresden, hvor hans far døde seks uger efter hans fødsel. Da hans mor giftede sig igen, blev han opdraget hos sin vidende og bibelstærke mormor, der i 1710 sendte Zinzendorf til Franckes Pædagogium i Halle. Han ønskede at studere teologi, men blev af sin formynder, der ikke brød sig om pietismen, pålagt at studere jura i Wittenberg. Han blev justitsråd i Dresden og købte i 1722 godset Bertelsdorf. Her modtog han fordrevne mähriske brødre. I 1727 stiftede han Brødremenigheden og blev i 1737 dens første biskop. Centrum i hans forkyndelse var korset, blodet og Jesu sår. Udbygningen af Brødremenigheden blev hans livsværk, men Zinzendorf skrev også salmer fra sin tidlige ungdom og livet igennem. Det samlede antal nærmer sig 2000. En af dem er *Christi Blut und Gerechtigkeit, das ist mein Schmuck und Ehrenkleid* fra 1737. Den blev i 1740 med indledningsordene *Min äreklädning, dyra skrud, är Christi blod och lydna; därmed wil jag bestå för Gud* oversat af J. Hellman og publiceret med 14 vers i *Sions Sånger* fra 1743. Den kom omarbejdet med indledningsordene *Min äreklädning, bröllopsskrud, mitt hjärtas enda prydnad* med i hæfte 8 i *Ahnfelts Sånger* 1864 som nr. 111 med 12 vers. Overskriften i *Ahnfelts Sånger* var *Min enda prydnad*.

Konklusion: 13 personer fra Tyskland havde 14 sange i *Ahnfelts Sånger*. De fleste af forfatterne havde enten forbindelse til pietismen eller herrnhutismen; to var repræsentanter for reformortodoksien, der var forløber for pietismen, og en var reformert. Alle sangforfattere var mænd.

Frankrig/Italien

I vore nordiske salmebøger har vi salmer, der går tilbage til kirkens første århundreder. I *Ahnfelts Sånger* findes kun en sang, der kan føres langt tilbage i kirkehistorien. Derfor skal dens historie beskrives, hvordan den er kommet i *Ahnfelts Sånger*.

Venantius Honorius Fortunatus blev født o. 530 i nærheden af Treviso i Italien. Han studerede i Ravenna og fik en god uddannelse i retorik, jura, sprog og poesi. Fortunatus blev ansat som hofpoet og sanger hos den frankiske kong Sigiberts hof i Metz. Fortunatus blev fascineret af den tidligere franske dronning Radegunda, der havde afsagt sig sin fyrstelige titel til fordel for klosterlivet, og han besluttede nu at forme sin digtning i overensstemmelse med klosterlivets fromhed. Han nærmede sig så gradvis det gejstlige liv og omkring 599 blev han valgt til biskop i Poitiers i Frankrig, hvor han døde o. 609. Fortunatus verdslige digtning havde fulgt datidens smag for hofpoesi med fyrstehyldest og bryllupssange og lignende. Hans kristelige latinske poesi omfatter hymner over julen, dåben, Kristi lidelse på korset og kirkeårets festdage, men meget er ikke bevaret. En af hans bevarede hymner er *Pange, lingua, gloriosi proelium certaminis* (ti vers), der er en påkehymne, som navnlig blev brugt Langfredag, hvor man kyssede krucifikset, når det blev båret i procession. Hymnen blev oversat til tysk af Johannes fra Salsburg i det 14. årh.: *Heyligs kreucz, ein paum gar aine* (Wackernagel II, 597) og gengivet i en fri tysk bearbejdelse af Nicolaus Herman *O Heiligs Creutz daran Christus starb* (Wackernagel III, 1435).

Salmen blev oversat første gang til svensk af Laurentius Jonæ: *Nv wil iagh beskriwfa försann.*

Sigfrid Aronius Forsius (1550-1624, sognepræst i Ekenäs, fält- och hovpredikant, professor i astronomi i Uppsala) præsterede en mere præcis oversættelse:

*Siung, mijn tunga,
Och vpklinga,
En berömligh kamp och strijdh,
Och til hedher,
Korsens segher,
Sägh om en triumph wäldigh,
Huru then sanne
Frelsemannen,
Sielffuer offradher, strijdhen wan.*

Denne oversættelse publicerede han i *Andeliga Psalmer och Wijsor* 1614, hvor den er en længere passionssalme, som ikke alene behandler Jesu sejrige opstandelse, men også hans selvudgivende livs og lidelses historie.

Denne oversættelse blev bearbejdet og "meget forbedret" af Gustaf Ållon (eller Ollon, 1646-1704, kamrer vid stora sjötullen i Stockholm, psalmdiktare) og i denne form

Vp min tunga at lofsiunga

*En berömlig kamp och strijd
Som sigh hände när Gudh sände
Oss til hielp sin Son här nidh.
Hwilken wärfde At wij ärfde
Seger och en ewig frijd.*

kom salmen med 11 vers med i den svenske salmebog af 1695. Den står som nr. 157 på siderne 308-310 i *Den Svenska Psalmboken*. Gidlunds. Faksimiltryck 1985.

I Wallins Psalmbok af 1819 blev salmen optaget med fire forkortede vers og har nr. 106.

Johan Kahl (1721–1746), der var kammarskrivare i Kungl. Kammarrevisionen i Stockholm, og som tilhørte de herrnhutiske kredse i byen, var ansvarlig for, at salmen *Frögd i högden* med ti vers i 1745 kom med i *Sions Sånger, Bägge Samlingarne* som nr. 97. Det var den første salme under afsnittet *Om Jesu Opståndelse* i *Sions Sånger*.

I hæfte 8 i *Ahnfelts Sånger* 1864 står *Fröjd i höjden* under overskriften *Påsksång* som nr. 109 med seks vers. Sangen er klart afhængig af *Frögd i högden!* fra *Sions Sånger*, men der er også inspiration fra Gustaf Allons gengivelse i den svenske salmebog af 1695. Det er mig ukendt, hvem der har foretaget den sproglige udformning af teksten i *Ahnfelts Sånger* 1864, men som udgiver er Ahnfelt naturligvis ansvarlig for den. Salmen blev oversat til norsk af Chr. Dick i 1867. Denne oversættelse har man i en fordansket version sunget i Luthersk Missionsforening og i Evangelisk Luthersk Missionsforening. Da Indre Mission i 1895 udgav *Hjemlandstoner*, inddrog udgiverne Dicks oversættelse i en forkortet og bearbejdet udgave, så Dicks oversættelse af Ahnfelt med seks vers blev til fire vers. Derudover blev der foretaget flere sproglige ændringer. Det var udgaven fra *Hjemlandstoner* i 1895, der kom med i *Den Danske Salmebog* 1953 og nænsomt ændret til *Den Danske Salmebog* 2002. Da man udgav sangbogen *Sange og salmer* i 2013 valgte man også teksten fra *Hjemlandstoner* og *Den Danske Salmebog* i stedet for den tekst fra LM's og ELM's sangbøger, der byggede på Dicks oversættelse af teksten fra *Ahnfelts Sånger*.

Mens salmen i *Den Danske Salmebog* er præget af den bearbejdede udgave i *Ahnfelts Sånger* 1864, hvor tyngdepunktet er Jesu sejr gennem sin korsdød og opstandelse, bærer salmen i de svenske salmebøger som *Den Svenska Psalmboken*, av konungen gillad och stadfäst år 1937, og *Den Svenska Psalmboken* antagen av kyrkomötet år 1986, med de indledende linjer

*Upp, min tunga,
att lovsjunga
hjälten som på korsets stam*

*för oss blödde,
led och dödde
som ett skuldlöst offerlamm.*

i højere grad præg af også at være en salme om Jesu lidelse og død. I BV's sangbog *Lova Herren* fra 1988 står sangen *Upp, min tunga, att lovsjunge* som nr. 182 og sangen *Fröjd i höjden* som nr. 199. Som læser sidder man med spørgsmålet: Mon udgiverne har været vidende om, at begge sange udspringer af Fortunatus' sang *Pange, lingua, gloriosi proelium certaminis*.

Konklusion: En mand fra Frankrig, men født i Italien, havde én sang i *Ahnfelts Sånger*.

Storbritannien

William Cowper (1731-1800) var præstesøn. Han blev efter faderens ønske jurist, men opgav karrieren på grund af vantrivsel. Han led hele livet af psykisk sygdom, men oplevede under en indlæggelse et evangelisk gennembrud. Ved senere kontakt med den evangelikale sognepræst og sangdigter John Newton (1725-1807) begyndte Cowper at skrive åndelige sange, og de udgav i fællesskab sangsamlinger. I *Pietisten* nr. 11 i 1853 publicerede Rosenius med syv vers Cowpers sang *Till Herren jag bad, att han ville föröka min tro och min kärlek og varje sin nåd*. Sangen var oversat af Betty Ehrenborg-Posse og kom under overskriften *Den underliga bönhörelsen* som nr. 57 med alle syv vers med i hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* 1859.

Charlotte Elliott (1789-1871) blev som ung kendt som forfatter af humoristiske digte og som portrætmaler. Blev som 32-årig ramt af en sygdom, der gjorde hende sengeliggende resten af livet. Ved sin død havde hun fået mere end 1000 takkebreve for sin mest kendte sang *Just as I am, without a plea*. Denne sang om Guds uforskyldte nåde skrev hun i 1834 i fortvivelse over ikke at kunne tjene med diakonalt arbejde (jævnfør Selander 1980, 213-214). Sangen blev oversat af Betty Ehrenborg-Posse, og Rosenius publicerede den i *Pietisten* nr. 12 i 1853 med syv vers. Sangen kom under overskriften *Just som jag är* som nr. 36 med alle syv vers i hæfte 4 i *Ahnfelts Sånger* 1855.

Richard Jukes (1804-1867), præst i den engelske metodistkirke, skrev sangen: *Whene'er we meet you always say: What the news?* Rosenius publicerede i *Pietisten* nr. 4 i 1852 sangen *Varhelst vi mötas, frågar du: "Vad för nytt?"* med syv vers. I en fodnote oplyste han, at sangen var oversat fra engelsk og trykt i et sanghæfte, der var udgivet af P. Palmqvist. Betty Ehrenborg-Posse var

oversætteren (Selanders 1973, 211). Sangen kom under overskriften *Vad för nytt* som nr. 35 med fem vers og redaktionelle ændringer i hæfte 4 i *Ahnfelts Sånger* 1855. Her stod forsoningen svagere end i udgaven i *Pietisten*.

John Mason (ca.1640-1694), præst i The Anglican Church, skrev sangen: *I've found the Pearl of greatest price*, udgivet 1683 i *Masons Spiritual Songs*. Theodor Hamberg (1819-1854), den første svenske missionær i Kina, uddannet og udsendt af Baselmisionen, oversatte sangen på sin seks måneder lange rejse til Kina 1847-1848: *Jag nu den pärlan funnit har, som är min själs begär* (jævnfør Selanders 1973, 65.237). Sangen blev publiceret i *Evangelisten* nr. 3 i 1849 og kom under overskriften *Den kostliga pärlan* som nr. 16 med otte vers i hæfte 2 i *Ahnfelts Sånger* 1851.

Marianne Nunn (1778-1847) var en ugift engelsk kvinde, som foretrak at leve uden større social kontakt. I hjemmets ensomhed skrev hun om den ven, hvis kærlighed overgår alt andet. Hun skrev åndelige sange både for børn og voksne. Flere af hendes åndelige sange blandt andet *One there is above all others; o how He loves!* blev trykt i *Psalms and Hymns*, som hun i 1817 udgav sammen med sin bror, der var sognepræst i The Anglican Church. Rosenius fandt sangen i *Psalms and Hymns* og udgav under overskriften *Jag will sjunga minom vän* i en fri forsvenskning sangen *Gud ske lov, min vän han blivit, O, vilken vän* i *Pietisten* nr. 7 i 1849 med syv vers. Under overskriften *Den bäste vännen* blev sangen *Gud ske lov, min vän han blivit* publiceret med alle syv vers i hæfte 1 i *Ahnfelts Sånger* 1850 som nr. 3.

Sangen indledes med lovprisning af ham, der er blevet min bedste ven. Derefter gives en beskrivelse af den bedste ven. Han har af kærlighed til mig givet sit liv for mig, han har reddet mig fra døden, og han er blevet en af min slægt. Han taler fortroligt med mig, følger mig overalt, hvor han både hjælper og trøster mig. Han tilgiver mine synder og trøster mig, når jeg græder. Han er min ven, også når han skjuler sig. Denne ven kan jeg kaste alle mine bekymringer på. Sangens konklusion er, at det er det evige liv at kende Gud som sin ven.

Charles Wesley (1707-1788), engelsk præst og metodistleder, regnes for en af Englands betydeligste digtere af åndelige sange. Han har skrevet mere end 6500 sangtekster. Wesleys tekst *Jesus lover of my soul* er en af hans mest elskede hymner, som først blev publiceret i *Hymns and Sacred Poems* 1740. Lina Sandell oversatte sangen med ordene *Jesu, du mitt "fasta slott", låt mig*

gömma mig i dig, som med otte vers under overskriften *En kristens fältrop* kom med i hæfte 7 i *Ahnfelts Sånger* 1863 som nr. 92.

Frederick Whitfield (1827-1904) studerede ved Trinity College i Dublin, blev præst i The Anglican Church i England blandt andet i Greenwich og Hastings. Han digtede 1) *I need Thee, precious Jesus, for I am full of sin*, separattryk 1855. Oversat af Lina Sandell til *Budbäraren* nr. 12 i 1857 (jævnfør Selander 1973, 234-236). Sangen: *Jag behöver dig, o Jesu! ty jag har blott synd i mig* kom under overskriften *Jag behöver dig* med i hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* 1859 som nr. 49. 2) *There is a name I love to hear*, småtryk 1855. Oversat af Lina Sandell til *Budbäraren* nr. 11 i 1862. Sangen: *Jag vet ett namn så dyrt och kärt* kom under overskriften *Det enda namnet* med i hæfte 10 i *Ahnfelts Sånger* 1872 som nr. 148.

Konklusion: Syv personer fra Storbritannien havde otte sange i *Ahnfelt Sånger*. De fleste tilhørte den evangelikale del af The Anglican Church, men to var metodister. To kvinder havde to sange og fem mænd havde seks sange i *Ahnfelts Sånger*.

USA

Russel Sturgis Cooks (1811-1864) var redaktør og sekretær i et amerikansk traktatselskab og skrev i 1850 sangen *Just as thou art, without a trace* som en slags dublet af Charlotte Elliotts *Just as I am, without a plea*. Russel Sturgis Cooks vil med sin sang sætte ord på Frelserens svar til den bodfærdige synders bøn: *Just as thou art, without a trace*. Mens Betty Ehrenborg-Posse oversatte Charlotte Elliotts sang, oversatte Lina Sandell Russel Sturgis Cooks' sang, som under overskriften *Jesu kallelse till syndaren* med fem vers kom med i hæfte 5 i *Ahnfelts Sånger* 1859 som nr. 47.

Mary Stanley Bunce Shindler (1810-1883) født Palmer voksede op i South Carolina i et presbyteriansk hjem og giftede sig i 1835 med Charles Dana fra New York. Han døde imidlertid i 1839. Hun blev i disse år ret kendt og udgav under navnet Mary Stanley Bunce Dana to digtsamlinger *Southern Harp* i 1840 og *Northern Harp* i 1841. I den sidste stod pilgrimssangen *I'm a pilgrim and I'm a stranger* med tre vers, som er versene 1.5.6 i nr. 31 i *Ahnfelts Sånger*. Sangen blev i den engelsktalende verden kendt gennem sangevangelisten Ira D. Sankey (1840-1908). Mary Dana blev senere gift med pastor Robert Shindler, der blev professor i Kentucky i Texas. Hun var en overgang unitar, men blev siden medlem af den protestantiske, episkopale kirke. Hendes sang

blev i 1852 oversat til svensk af Betty Ehrenborg-Posse. Da Rosenius publicerede sangen i *Pietisten* nr. 5 i 1852, havde han ændret i et af de oversatte vers samt digtet fire nye vers, heraf et om nadveren, som desværre aldrig er kommet med i de danske salmebøger, hvorved salmen er blevet mindre sakramental end i Rosenius' version. I det nummer af *Pietisten*, hvor Rosenius publicerede *Jag är främling, jag är en pilgrim*, havde han samtidig en artikel med temaet *Om Påskalammets ätande*, som han indledte med ordene: "Påskalammet skulle ätas. Nya Testamentet talar mycket om både det andeliga och det Sacramenterliga ätandet af Christus" (jævnfør Selander 1973, 211-233; Selander 1980, 212-213).

Mary Dana-Shindlers originale tekst var et godt eksempel på den amerikanske, individuelt baserede vækkelseskristendom med en svag skabelsesteologi. Med Rosenius' nye vers fik salmen mere bibelsk substans, fordi han inddrog forsoningen, nadveren og bønner om Guds ledelse. Dermed var der smuk overensstemmelse mellem sangen og Rosenius' artikel i samme nummer af *Pietisten* om at spise påskelammet, hvor han tog udgangspunkt i påskens indstiftelse i forbindelse med udfrielsen fra trældommen i Egypten. Alle sangens syv vers kom under overskriften *Pilgrimen* som nr. 31 med i hæfte 3 i *Ahnfelts Sånger* 1853.

Konklusion: To personer fra USA havde to sange i *Ahnfelts Sånger*. Den ene var leder i et traktatselskab, og den anden blev medlem af den episkopale kirke. Begge var kvinder.

11 sange i Ahnfelt Sånger har ukendt forfatter.

Konklusion

Rosenius publicerede udover bibeludlæggende artikler også åndelige sange i *Pietisten*, hvoraf han selv havde digtet adskillige. Disse sange fra *Pietisten* sang Ahnfelt på sine vækkelsesmøder. Derved skabtes ønsket om at få dem samlet i hæfter med noder. Til sin sangbog samlede Ahnfelt sange fra Sverige, Norge, Finland, Danmark, Tyskland, Frankrig/Italien, Storbritannien og USA. Af de 200 sange udgjorde Lina Sandels 91 og Rosenius' 15 sange over halvdelen af sangene i *Ahnfelts Sånger*. Derudover havde 22 personer fra Sverige, 6 kvinder og 16 mænd 32 sange i *Ahnfelts Sånger*. Disse forfattere havde enten pietistisk eller herrnhutisk inspiration eller var aktive i eller følte sig tiltrukket af nyevangelismen. Der var 14 sange fra Tyskland digtet af 13 mænd, 13 sange fra Danmark, digtet af fem mænd; syv sange fra Finland digtet af fire mænd, otte sange fra Storbritannien digtet af to kvinder og fem mænd, fem sange fra Norge digtet af tre mænd, to sange

fra USA digtet af to kvinder og en sang fra Frankrig/Italien digtet af en mand. 11 sange havde en ukendt forfatter. De fleste af disse sange havde en pietistisk eller herrnhutisk forfatter eller en forfatter fra nyevangelismen. Forfatterne fra Storbritannien og USA havde en evangelikal baggrund, hvor de fleste hørte hjemme i den lavkirkelige del af Anglican Church eller enkelte var metodister. I *Ahnfelts Sånger* medvirkede 10 kvinder med 106 sange og 34 mænd med 83 sange. *Ahnfelts Sånger* var ikke så markant præget af tysk inspiration som *Pietisten*, men enkelte af sangene fra Danmark havde tysk inspiration, så totalt set stod den tyske inspiration stærkere end inspirationen fra den engelske vækkelse.

Kilder

A.C. 1884.[Ahnfelt, Carl Niklas; broder til Oscar Ahnfelt, fil.dr., kyrkoherde i Skånes Tranås]. "Några drag ur Oscar Ahnfelts liv och verksamhet. Hans vänner tillägnade", i *Korsblomman* 19. årgang, redigeret og udgivet af Lina Sandell. Stockholm. Genudgivet 1966: *Ahnfelts Sånger*. Örkelljunga: Kristliga Ungdomsförbundets Musikförlag.

Ahnfelt, Oscar. 1877a. *Ahnfelts Sånger. Andeliga Sånger, dels samlade, dels bearbetade samt utgifna af Oscar Ahnfelt*. Stockholm.

Ahnfelt, Oscar. 1877b. *Andelige Sange, dels samlede, dels bearbejdede samt udgivne af Oscar Ahnfelt*. 1.-4. Hæfte. Oversættelse fra det Svenske ved A.L. Gennemseet og rettet af Chr. Dick. 5.-12. Hæfte. Oversatte af Chr. Dick. Christiania.

Ahnfelt, Oscar. 1878. *Andeliga Sånger*. Utgifna af Oscar Ahnfelt. Arrangerade för två, tre eller fyra röster, med fullständig text. Stockholm.

Ahnfelt, Oscar. 1919. *Andliga Sånger* dels komponerede, dels samlade och utgivna av Oscar Ahnfelt. Arrangerade och harmoniserade för Sopran, Alt, Tenor och Bas av Albert Lindström, organist i Jakobs Kyrka i Stockholm. Fjärde Upplagan. Stockholm: Fosterlands-Stiftelsens Förlags-expedition.

Ahnfelt, Oscar. 1966. *Andeliga Sånger* med accompagnement af Pianoforte eller Guitarre, dels komponerade, dels samlade samt Fru Jenny Lind-Goldschmidt vördsammast tillegnade af Oscar Ahnfelt. Örkelljunga: Kristliga Ungdomsförbundets Musikförlag.

Ahnfelt, Oscar. 1967. *Andliga Sånger* dels samlade, dels bearbetade samt utgivna av Oscar Ahnfelt. Sextioförsta upplagan. Örkelljunga.

Ahnfelt, P.G. 1963 [1857]. *Studentminnen*. I urval samt med inledning och kommentar av Per Erik Warlund. Stockholm: Natur och kultur.

- Allchin, A.M. 2002. *Grundtvigs kristendom. Menneskeliv og gudstjeneste*. Århus Universitetsforlag.
- Andersson, Christer. 2008. *Vid Guds hjärta: Carl Olof Rosenius – en lekmanapredikants liv och gärning*. Stockholm: BV-Förlag.
- Arndal, Steffen. 1989. *"Den store hvide flok vi see..."* H.A. Brorson og tysk pietistisk vækkelsessang. Odense Universitetsforlag.
- Arndal, Steffen. 1994. *H.A. Brorsons liv og salmedigtning*. Frederiksberg: Materialecentralen, Religionspædagogisk Center.
- Arndt, Johan. 1868. *Fyra Anderika Böcker om En Sann Christendom, hwartill kommit under namn af Femte och Sjette Boken åtskilliga smärre Anderika Traktater*. Stockholm: F. & G. Beijer.
- Arndt, Johan. 1874. *Postilla*. Stockholm: F. & G. Beijer.
- Arndt, Johan. 1891. *Sex Bøger om den sande Christendom. Hvortil er føiet syv af den salige Mands Sendebreve tilligemed hans Paradis-Urtegaard*. Horten: C. Andersens Forlag.
- Arndt, Johan. 1904. *Andliga Skattkammare*. Stockholm: F.C. Askerbergs Bokförlag.
- Arndt, Johan. 1987. *Den sanne Kristendom*. Tønsberg: Det evangelisk lutherske kirkesamfund.
- Arndt, Johan. 1992. *Om att förnyas efter Guds avbild*. Bok 1 ur Den sanna kristendomen. Språkligt reviderat nytryck av H. Hägglunds översättning 1930. Skellefteå: Artos Bokförlag.
- Arndt, Johan. 2002. *Vandringar i haven – fra Johann Arnds bønnebog*. København: Credo.
- Blauenfeldt, Louis. 1912. *Den Indre Missions historie. Et Festskrift*. København: Kirkelig Forening for Den Indre Mission i Danmark.
- Blomgren, Josef. 1946. *Oscar Ahnfelt: Sveriges aandelige troubadour*. København: Lohse.
- Bolander, Nils. 1954. *Samfund och Sångbok. Studier i 1800-talets religiösa strömningar i Sverige med särskild hänsyn till nyevangelismen och dess sångdiktning*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Bramming, Bente og Torben. 2015. *Brorson – sjælens digter*. Kristeligt Dagblads Forlag.
- Bredberg, William. 1948. *P.P. Waldenströms verksamhet till 1878*. Stockholm: Missionsförbundets Förlag.
- Elowson, Folke. 1992. *Gestalter och episoder ur den kristna sångens historia*. Stockholm: BV-Förlag.
- Hammar, H.B. 1909. *Emil Koch, en kämpe för Gud*. Engelholm.
- Harling, Per. 2003. *Ett ögonblick i sänder*. Lina Sandell och hennes sånger. Örebro: Bokförlaget Libris.

- Hildén, Helge och S.O. Fredriksson, red. 1973. *Evangeliföreningen 1873-1973*. Vasa: Svenska Evangeliföreningens i Finland Förlag.
- Hydén, Nils. 1939. *Avsatt och utvisad*. Några drag ur Stockholmsprästen Anders Carl Rutström. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Kjærgaard, Jørgen. 2003. *Salmehåndbog I*. København: Det Kgl. Vajsenhus' Forlag.
- Koch, Hal. 1950. *Grundtvig*. København: Martins Forlag.
- Koch, Hal. 1959. *Grundtvig*. København: Gyldendal.
- Koch, L.J. 1956. *Hans Adolph Brorson Samlede Skrifter III*. København: Lohse.
- Kofod-Svendsen, Flemming. 2017. "Rosenius som bruger og formidler af Luther", i *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 44:3, s. 249-269.
- Kofod-Svendsen, Flemming. 2018. "Ahnfelts Sangbog" i *Hymnologi-Nordisk Tidsskrift* 47:3-4, s. 99-149.
- Kofod-Svendsen, Flemming. 2020. "Rosenianismens indgang i det danske vækkelseslandskab". I *Rosenius i Danmark*, redigeret af Lars Brixen, s. 12-77. Rønne: ELMForlag.
- Krummacher, Fredrik Wilhelm. 1876. *Elisa*. Bergen: Forlagt af F. Beyer og J.D. Beyer.
- Krummacher, Fredrik Wilhelm. 1899. *Kristus lefwer! En Påsk- och Pingstbok*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Krummacher, Fredrik Wilhelm. 1902. *Den lidande Kristus*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Krummacher, Fredrik Wilhelm. 1911. *Thisbiteren Elias*. Kristiania: M. Lindaas' Forlag.
- Krummacher, Fredrik Wilhelm. 1938. *Bestænkelsesblodet*. Rønne: Evangel. Luthersk Missionsforening.
- Krummacher, Fredrik Wilhelm. 1949. *Kraften af lammets blod*. København: Luth. Missionsforenings Forlag.
- Kaas, Ebbe. 2020. "Den rosenianske forbindelse mellem Skåne og Østdanmark etableres". I *Rosenius i Danmark*, redigeret af Lars Brixen, s. 79-125. Rønne: ELMForlag.
- Laurin, Sigfrid. 1923. *Oscar Ahnfelt*. En karaktärsstudie. Stockholm: Ev. Fosterlands-Stiftelsens Bokforlag.
- Laurin, Sigfrid. 1925. *Oscar Ahnfelt: Gudsmannen – Evangelie-förkunnaren*. En psykologisk studie. Stockholm: Ev. Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.

- Lejon, Kjell O. 2016. "'Hwad skall då blifwa af Rosenius' – ett personporträtt av Carl Olof Rosenius 1816-1868". I *Carl Olof Rosenius. Teolog, författare, själavårdare*, redigeret af LarsOlav Eriksson & Torbjörn Larspers, 11-31. Skellefteå: Artos & Norma Bokförlag.
- Lenhammar, Harry. 1981. *Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet*. Studier i svenska religionsperiodika. Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen.
- Lenhammar, Harry. 2000. "Individualismens och upplysningens tid". I *Sveriges kyrkohistoria 5*, redigeret af Lennart Tegborg et al. Stockholm: Verbum.
- Leufvén, Edv. 1920. *Waldenström som predikant*. Uppsala: J.A. Lindblads Förlag.
- Liedgren, Emil. 1926. *Svensk Psalm och Andlig Visa*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Lodin, Sven. 1933. *Carl Olof Rosenius i unga år (1816-1842)*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Lodin, Sven. 1956. *C. O. Rosenius hans liv och gärning*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Lövgren, Oscar. 1935. 1937. 1939. *Våra Psalm- och sångdiktare. En historisk framställning I. II. III*. Stockholm: Svenska Missionsförbundets Förlag.
- Lövgren, Oscar. 1964. *Psalm- och sånglexikon*. Stockholm: Gummessons Bokförlag.
- Lövgren, Oscar. 1965. *Lina Sandell*. Stockholm: Gummessons Bokförlag.
- Lövgren, Oscar. 1966. *Oscar Ahnfelt: Sångare och folkväckare i brytningstid*. Stockholm: Gummessons Bokförlag.
- Malling, Anders. 1971.1972. *Dansk Salmehistorie VI.VII*. København: J. H. Schultz Forlag.
- Moberg, Amy & Lina Sandell. 1868. *Teckning af Carl Olof Rosenii lif och verksamhet, hans wänner tillegnad*. Stockholm: Tryckt hos A.L. Norman.
- Newman, Ernst. 1931. *"Hecbergianismen" i Sverige*. Helsingfors: Åbo akademi.
- Nilsson, Anne. 1985. *Flickan i trädet*. En bok om Lina Sandell. Stockholm: LTs förlag.
- Nyrén, Bernhard. 1928. *Paul Peter Waldenströms Minnesanteckningar 1838-1875*. Stockholm: Svenska Missionsförbundets Förlag.
- Ollén, N.P. 1917. *Paul Petter Waldenström*. En levnadsteckning. Stockholm: Svenska Missionsförbundets Förlag.
- Olofson, Thomas T.O. *Løve og lam*. Et studie i H.A. Brorsons forsoningslære. Fredericia: Kolon.

- Persson, Joseph. 1944. *Oscar Ahnfelt. Sveriges "andliga trubadur"*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Pleijel, Hilding. 1935. "Karolinsk kyrkofromhet, pietism och herrnhutism 1680-1772". I *Svenska Kyrkans Historia* 5, redigeret af Hjalmar Holmquist og Hilding Pleijel. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Riiber, Anne Marie. 1947. *Jenny Lind. Et navn som aldrig dør*. Fra norsk. København: Lohse.
- Riiber, Anne Marie. 1956. *Lina Sandell*. København: Lohse.
- Rinman, Joh. 1932. *Lina Sandell*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Rosenius, Carl Olof. 1842-1850. *Pietisten* 1.-9. årgang. Bladet udkom hver måned med 16 sider.
- Rosenius, Carl Olof. 1852-1856. *Pietisten* 1.-9. årgang. Bladet udkom i en af Rosenius redigeret og forkortet anden udgave, så hver årgang var på 132-140 sider. I anden udgave fremtrådte artiklerne som siderne i en bog, og årgangens enkelte numre var forsvundet.
- Rosenius, Carl Olof. 1851-1866. *Pietisten* 10.-25. årgang. Bladet udkom hver måned med 16 sider.
- Rosenius, Carl Olof. 1867- 24.2.1868 (Rosenius død). *Pietisten* 26.-27. årgang. Bladet udkom som prædikenmagasin med et nummer i kvartalet. Efter Rosenius' død fortsatte *Pietisten* som selvstændigt blad med Paul Petter Waldenström (1838-1917) som redaktør og bladudgiver. Han bragte ofte prædikener og bibelforklaringer. Fra 1908 blev *Pietisten* overtaget af Svenska Missionsförbundet med Waldenström som redaktør og ansvarlig udgiver. Efter Waldenströms død i 1917 udkom *Pietisten* kun med en enkelt årgang, hvorefter den blev en del af bladet *Missionsförbundet* og dermed ophørte som selvstændigt blad.
- Rudvin, Ola. 1967. *Indremisjonsselskapets historie* I. Oslo: Lutherstiftelsens Forlag.
- Rutström, Anders Carl. 1859. *Predikningar*. Christianstad: Tryckt hos Herman Lang.
- Schmidt, W.A. 1948. *Fredrik Gabriel Hedberg*. Den evangeliska rörelsens i Finland grundare. Helsingfors: Förbundet för svenskt församlingsarbete i Finland.
- Selander, Inger. 1980. *"O, hur saligt att få vandra"*. Motiv och symboler i den frikyrkliga sången. Stockholm: Gummessons Bokförlag.
- Selander, Inger. 2003. "Psalm och andlig sång i Sverige under 1800-talets senare del", i *Sveriges kyrkohistoria* 7, red. Oloph Bexell et al. Stockholm: Verbum, s. 316-325.
- Selander, Sven-Åke. 1973. *"Den nya sången"*. Den anglosachsiska väckelsesångens gennembrott i Sverige. Lund: CWK Gleerup Bokförlag.
- Storckenfeldt, Sigrid. 1906. *Lina Berg, född Sandell*. Lefnadsteckning. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.

- Sundgren, Nils og Gerd Grønvold Saue. 1980. *Blott en dag*. Lina Sandells liv og sanger. Oslo: Aschehoug.
- Thyssen, Anders Pontoppidan. 1991. Grundtvig og den grundtvigske arv. Frederiksberg: Forlaget ANIS.
- Tønnesen, Öivind. 1953. *Oscar Ahnfelt. Evangeliets trubadur*. Översättning från norskan. Uppsala: J.A. Lindblads Förlag.
- Valen-Sendstad, Astri. 1995. *Lina Sandell*. Et dikterliv til Herrens ære. Oslo: Lunde Forlag.
- Walter, Sofie. 2013. *"Det var en plågsam stund, en stund af indre smærta"*. En psykobiografi över Lina Sandells sorgebearbetning mellan åren 1858-1861. Lund: Artos & Norma Bokförlag.
- Wennerström, Ludw. 1896. *Fredrik Gabriel Hedberg*. Hans lif och verksamhet. Helsingfors: Lutherska Evangeliföreningens i Finland förlag.
- Westin, Gunnar. 1929. *George Scott och hans verksamhet i Sverige I*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Westin, Gunnar. 1930. *Ur den Svenska Folkväckelsens historia och tankevärld*. C.O. Rosenius' brev till F.G. Hedberg. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Westin, Gunnar. 1931. *Ur den Svenska Folkväckelsens historia och tankevärld*. Brev från C.O. Rosenius till hans vänner i Amerika. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Westin, Gunnar. 1949. *Svensk lutherdom i brytningstider*. Kyrkohistoriska uppsatser av Gunnar Westin. Uppsala: J.A. Lindblads Förlag.